सं० ५०३५
कवि कल्पलता
३६ पत्रमा
[illegible]
का. नी. ३ देवशर्मा

॥ॐस्वस्तिश्रीगणपतयेनमः॥गंगावारिभिरुज्झिताः फणिफणैरुत्पल्लवास्तच्छिखारत्नैः कोरकिताः सुधां
शुकलया स्मेरैकपुष्पश्रियः। आनन्दाश्रुपरिप्लुता हिडिंकृतमुग्धधूमैर्मिलद्द्रोहदा नाल्पं कल्पलताफलं ददतु वो
भीष्टं जटा धूर्जटेः॥१॥मालवेन्द्रमहामात्यश्रीमद्वाग्भटनन्दनः। देवेश्वरः प्रतनुते कविकल्पलतामिमां॥२॥
प्रतिभाभावितात्मानः कवित्वं स्वेन कुर्वते। अन्यत्र कविताधानकुशला विरलाः पुनः॥३॥ यदन्यैर्वर्त्मनक्षुसंग
त्रसंचरतो मम। पदे पदे प्रस्खलतः सन्तः सन्त्ववलंबनं॥४॥ कविशिक्षाप्रतं वीक्ष्य कवीन्द्रानुपजीव्य चानि
बध्येयं मया धीरास्त्वरितश्लोकसिद्धये॥५॥स्फुटवृत्तरम्यस्तवकासदालिपरिशोभिता। कविकल्पलतासेयं
ममला परिशील्यतां॥६॥ छन्दःश्लेषकथार्थाख्याश्चत्वारस्तवका इह। ते चतुःपञ्चषट्सप्तकुसुमैरन्विताः
क्रमात्॥७॥तत्राद्यस्तवके छन्दोभ्यासः सामान्यशब्दकः। वर्ण्यस्थितिरनुप्रासः कुसुमानि यथा क्रमात्॥८॥
छन्दोऽभ्यासप्रसूनेऽत्र नेत्रभूते विपश्चितां। कथ्यन्ते के पि शब्दाः ये छन्दोपि हि विविच्यते॥९॥ श्रीर्लक्ष्मीः क
मलापद्मालया च हरिवल्लभा। दुग्धाब्धिनन्दिनी क्षीरसागरापत्यमित्यपि॥१०॥ क्षीरपाथोधितनये त्येवमेक
त्रादिकं॥११॥ आदौ साध्यं पदं स्थाप्यमेवं कुर्याद्विशेषणैः। विशेष्यार्थोऽद्वराकाराधाराधेयक्रियागुणैः॥१२॥
।साहचर्यपरिवाराद्यैः क्रियते सविशेषणैः। यथा सुधांशुर्धवलो तिरत्तः क्षान्तातरिज्ञो हरिणं दधानः। महत्तमो
घ्नन् जनतापहारी मृगेन्द्रवज्जातरुहत्तमध्ये॥१३॥ बन्धुश्चोरः सुहृद्वादी कल्पः प्रद्वेषः प्रभुः समः। देशीयदेश्य
रिद्वाभसोदराद्याश्चार्थकाः॥१४॥ यथेन्दुबन्धुर्मुक्ताश्रीचौरो हारः श्रियः सुहृत्। कुन्दवादी हंसकल्पः क्षीरप्रद्वेषाय

रामः
१

मभ्रमः।१५॥ गंगासमोऽब्जदेशीयः शेषदेश्यः सुधारिपुः। विशामस्तेजसो राशिः कैलासोदरसोदरः।१६॥ कथान
गरसर्वार्थनित्यकृत्यादिवर्णनैः। लोकानां हृष्टचेष्टाभिः छन्दोऽभ्यासक्रमो यथा।१७॥ आसीद्दशरथो राजा च
त्वारस्तस्य सूनवः। रामलक्ष्मणशत्रुघ्नभरता इति विश्रुताः।१८॥ ध्वस्तध्वांतभरं रत्नवेश्मविस्मेररश्मिभिः।
राजधानीदिनेस्ववत्पुरं शोभते सदा।१९॥ स्थालीभात्यन्नसंपूर्णैर्यमस्तोभिः शोभते घटः। पटः संलक्ष्यते सूक्ष्म
स्तोत्ता ह्लेस्मीरियं वधूः।२०॥ प्रातः कृतश्रमः स्नातोऽर्चितदेवो हुतानलः। भुक्तान्नः श्रुतसच्छास्त्रः सायं शय्या
गृहं ययौ।२१॥ पुष्पालिपालिदेशे सोऽकीर्त्वा क्रीडतिकामुकः। तांबूलिकोऽत्र तांबूलमस्य पश्य पर्यत्यसौ।२२॥
तदर्थान्यपदैः स्वान्यश्लोकस्य परिवर्त्तनात्। तत्रैव छन्दस्यभ्यसेदथ छन्दोंतरं यथा।२३॥ प्रत्यर्थिपृथिवी
पालतमोजालदिवाकरः। नीतिव्रततिपर्ज्जन्यो राजते जगतीपतिः।२४॥ प्रत्यनीकावनीकांतध्वांतविध्वंसनां
शुमान्। नयवल्लीवनाम्भोदः शोभते भूमिवल्लभः।२५॥ प्रत्यर्थिपृथ्वीहृदयाधिनाथध्वान्तौघविध्वंसनवा
सरेशः। सन्नीतिवल्लीवनवारिवाहो विश्वम्भरायाद्यितो विभाति।२६॥ दुर्वारिधरणीधरोद्धतध्वान्तमण्ड
लविखण्डनांशुमान्। नीतिवल्लिवननूतनाम्बुदो मेदिनीपरिदृढो विराजते।२७॥ यतिभङ्गो नाम धातुभागभेदेन
वेद्यथा। पुनातु नरकारिश्चक्रभूषितकरो भुजः। द्विविधछन्दवन्द्यं वंदे गोविन्दपदद्वयम्।२८॥ स्वरसन्धौ तु
नश्रीशोऽस्तु भूत्यै भवतो यथा।२९॥ न स्याद्विभक्तिभेदे भात्येष राजति कुत्रचित्। केचित्तु स्याद्यथा देवा यनमश्चन्द्र
मौलये।३०॥ चादयो न प्रयोक्तव्या विच्छेदात्परतो यथा। नमः शिवाय शेषाय वदान्याय विनाशिने।३१॥ एकस्व
रोपसर्गेण विच्छेदः श्रुतिसौख्यकृत्। यथा पिनाकपाणिं प्रणमामि स्मरशासनम्।३२॥ एवं यथा यथोद्वेगः सुधि

यांनोपजायते।तथा तथा मधुरतानिमित्तं यतिरिष्यते।२३।।अवक्रार्थापि मधुरा मनो हरति भारती।।तमो निचयसंकाशमं-
जुनादेव कोकिला।२४।। ।।इति प्रथमस्तवके छन्दोभ्यासो नाम प्रथमं कुसुमं।।१।। ।।सामान्यशब्दाः कथ्यन्ते क्रमादेको-
त्तरादयः।श्री मोहे हि नुतिः सन्निभविद्रागास्तुसं यथा।।१।।श्रीकृष्ण भो केशव हे हरे द्राग्द्रिःपीडितारे सुमतिं प्रयच्छ।।नि-
कामम्मा से व्यथिमास्तिनु त्वं सद्योगिनो चेतसि संगतोसि।२।।स्फुटं स्फूर्ज्जत्स्फुरत्स्फारं सारं तारं वरं परं।प्राग्र्यं प्राज्यं प्रियं
2 प्रेष्ठं श्रेष्ठं ज्येष्ठं मुख्यं वर्यं।३।।कीर्त्यं काम्यं कमत्रकांतं मंजुमंजुलमहन्मिलन्न्यागाढं वाढं दृढं प्रौढं वल्गुवल्गाह्नं लल्गु-
लन्तु।४।।स्वैरं सम्यक्सदा शश्वत्सत्यं नित्यं ध्रुवं द्रुतं।धुर्य्यं वर्य्यं पुनः प्रायः सुष्ठु सद्योम्हशं लसत्।५।।ननु नाम कि-
लक्रीडत्चंचच्चारुजवात्खलु।श्रीमद्भुच्चैः शनैर्मार्गद्रुं गाङ्गिंगाच्चिरं परि।।६।।त्र्यत्तरम्।।१।।झटिति प्रकटं सपदि-
प्रसभं निविडं रुचिरं सुगमं प्रवरं।विकसद्विहसद्विचरद्विसरद्विमलं सकलं वकुलं प्रबलं।७।।सर्वदा सर्वथा स-
न्ततः शीघ्रतः सत्वरं संततं निश्चितं वेगतः।उच्चकैरन्वसा नित्यशः सुंदरं पेशलं मञ्जुलं प्रोल्लसद्विस्फुरत्।८।।प्रो-
द्दामविभ्राजदुत्तुङ्गविस्फूर्ज्जदुत्तानशोभाढ्यविस्फारविक्रीडत्।सच्छायसच्छोभनिःशेषनिःशङ्कमित्यं बुधे-
स्त्र्यत्तरा[illegible]प्यानि।।९।।चत्तरं।।मनोरमं मनोहरं समंततः समीहितं।वरद्युतिस्फुरत्प्रभं महोज्ज्वलं घन-
च्छवि।१०।।रयादेव जयादेव सर्वकालं सुनिश्चितं।स्फारशोभं प्रभायुक्तं स्फूर्ज्जच्छायं श्रियायुतं।११।।वराभोगं व-
जश्रीकं लसत्कांतिस्फुरद्गुणः।घनच्छायं स्फुटित्वेव शोभायुक्तं विकस्वरं।१२।।चतुरत्तरम्।।प्रवरश्रीकं रुचिरं- राम:
च्छायं स्फुटलक्ष्मीकं वकुलश्रीमता कलयायुक्तं विकसद्रोचिः प्रचुरज्योतिर्द्युतिरोचिष्णुः।विलसच्छवि २

प्रसरत्प्रभं प्रसरद्दसंसुषमामयं। वज्रवैभवं स्वच्छविभासुरं कलयान्वितं मलवर्जितं। स्फुरितोदयं स्वाचितं
श्रियाविकटोच्छ्रयं प्रमदालयं। घनविभ्रमं भुवनाद्भुतं वरदीधितिद्युतिसुंदरं ॥५॥ पंचाक्षरम्॥ अद्भुतवैभ
वमहिमहोत्सवमुज्ज्वलभासितभूरितरद्युति। कांतिनिकेतनमिद्धतमाकृति चारुतरच्छविसुन्दर
दीधिति। मनोहरच्छायमुदञ्चितद्युतिस्फुरत्प्रभाचारुघनश्रियायुतं। समुल्लसत्कान्तिविभाविभासि
तं निवेशपमित्यमुं षडक्षरं पदं स्मराद्॥ षडक्षरं॥ समुच्छ्वसितशोभाढ्यो रोचिर्निचयरोचितः। चारुवैच
त्केलाशाली कान्तकान्तिनिकेतनम्। वल्गुवल्गद्वपुर्लक्ष्मीमहामहिममन्दिरम्। आभासंभारसं
शोभीदीप्तिमण्डलमण्डितः। प्रभाप्राग्भारसारश्रीरुद्यदुद्योतरद्युति। मनोरमतमच्छायो विभावैभव
शोभितः। चमत्कारकरस्फारप्रभाप्राग्भारभासुरः। मनोरमतमक्रीडाकान्तिमण्डलमण्डितः। मनोहरत
रस्फूर्जदूर्जोस्खलत्कल्लोलोज्ज्वलः। अत्यद्भुतवपुर्लक्ष्मीशोभितक्षितिमंडलः। मनोहारितरोच्छायका
यच्छायचयान्वितः। प्रीतिस्फीतिकरप्रेंखत्प्रभासंहतिसंहतः। विस्फुरद्रश्मिविस्मेरविस्मयाविष्टविष्ट
पः। नयनानन्दनोद्दामरामणीयकमन्दिरं। अवनीतलवर्त्तिद्दर्पणमस्तांशुः समरैककुलगेहं। चित्ता
कर्षमहोषधिरधिवासः कान्तिकेतक्याः। परिस्फुरत्कान्तिभरप्रचारकः स्वपीडनेनापि परोपकारकः॥
समीपभाजां हृदयैकहारकः स्वभावसौंदर्यविशेषभूषकः। जगत्प्रमोदोदयदानसज्जनः प्रभोघलच्छ

प्रकलप्रशंसनः॥नियन्त्रितालोकमनस्तुरङ्गमः स्थिरीकृतालोककृहृद्विहंगमः।प्रमोदपात्रीकृतसर्वभूतलः प्रतिष्ठाण
द्वीणगुणोर्मिशीतलः।समुल्लसद्दीधितिपुंजमञ्जुलः समस्तचित्तोत्सवकृत्स्वभावतः॥श्लोकत्रये पिपादानां हर लो
पेन छन्दोंतरं।जगत्त्रयेकान्तमनोहरतान्हरनन्यसाधारणकान्तिकान्तः।अव्याजमाधुर्य्यसुधानिधानंमनोवि
3 हंगाहरणैकपाशः॥निरवद्यसमुद्यदुज्ज्वलस्वगुणश्रेणिमनोहराकृतिः।त्रिजगज्जनचित्तचित्रकृन्नयनानंदसुधा
प्रवर्त्तिकः।अवनीतलवर्त्तिलोचनामृतावर्त्तिप्रमदैकमन्दिरं।घनविस्मयचित्रशालिकाहृदयांभोरुहभानुमण्ड
लः॥हृद्यतरद्युतिवारिपयोधिर्लोकविलोचनशीतमयूखः।चारुतमापघनौघनिवेशोमखलयस्थितिविस्मर
यहेतुः॥मुख्यास्थानीसंपदासंमदानांलीलाशालाभाविताभाविताने।पुंसांनेत्रद्वेत्रपीयूषवृष्टिविश्वोद्दाम
श्चर्य्यहर्य्यस्थलेलः॥उद्यदुज्ज्वलगुणौघमेदुरोरामणीयकविलासमन्दिरं।सुन्दराखयवसन्निवेशतःका
न्तकान्तिभरभासुराकृतिः॥गुणिमणिप्रकरैकमहोदधिः सकललोकविलोचनचन्द्रमाः।विलसदुज्ज्वल
कान्तिनिवेशनं सहृदयौघचमत्कृतिकारणं॥लसदंगरुचिप्रचयेन युतो नयनौघमधुव्रतफुल्लवनं।हृद
याजविजृम्भणतीक्ष्णकरो घनविस्मयसम्पदवाप्यगृहं॥तडित्पुंजमञ्जुप्रसर्प्पत्प्रतीकप्रभाहूरदूरावर
धूतान्धकारः।मनोमीनहर्षप्रकर्षैकवर्षद्दृगंभोरुहानन्दसंदोहहेतुः।अखिलजगदवेक्ष्यमाणलक्ष्मीः
स्वगुणविराजिभिरंगकैः प्रशस्यः।वसतिरतिबलद्वन्दद्वपद्मप्रकरविजित्वरकीर्त्तिकौमुदीनां॥निःशेषलो
कपरितोषकरस्वरूपः शोभान्वितावयवसुंदरसन्निवेशः।दूरंनिरस्तखलदुर्वचनावकाशो व्याजंभमाण

गुणसंग्रहणप्रवीणः॥ प्रवृत्ततत्तदखिलावयववान् वद्यः प्रोद्यन्निजोज्ज्वलगुणप्रकराभिरामः॥ आनन्दिभि
स्सहृदयै रभिनन्द्यमानः स्वक्रियाभिरभितः प्रविराजमानः॥ कुतुकतरलचित्तैः सज्जनैः स्तूयमानस्त्रिभुव
नजननेत्रक्षेत्रपीयूषवृष्टिः॥ प्रतिकलसमुदञ्चिद्रूपसंपन्निधानं सकलमलविमुक्तः साधुवादेन युक्तः॥ मु
खरखरखलोक्तिध्वान्तविध्वंसनेन्दुर्विलसदमलकायच्छायतानन्तकान्तिः॥ अनणुगुणमणिश्रेणि
विश्रान्तदेहः स्वपिततनिखिलदोषः सर्वसन्तोषहेतुः॥ समुद्यत्प्रत्यंगप्रसृमरमनोज्ञद्युतिभरो मनोमीनाक्ष
ष्टिप्रवेलवडिशंकाम्यगायोः॥ घनाश्चर्यैस्स्यानं जगतिकुतुकोत्तानितदृशां नराणामानन्दामृतलहरिदुग्धा
म्बुधिरयं॥ उच्चैःश्रवतो हरिणहारिणस्वर्वगन्धर्वगीतं तत्तन्नेत्रावलिमधुलिहां माकरन्दः प्रवाहः॥ सर्वाश्च
र्यप्रदसमुदयद्रूपसंपन्निधानं चंचद्रोचिः प्रचयसिचयच्छन्नसंपन्नगात्रः॥ सकलजननताचित्ताश्चर्यप्रद
प्रकटोल्लसन्नामधुरिमपरिपाकोद्रेकस्फुरद्द्युतिसुन्दरः। नयननलिनानन्दोल्लासग्रहाधिपमण्डलोन्मिलद
वयवश्रीरोचिष्णुनिजान्वयभूषणं॥ ललसद्घनरसच्छटा नयनमीनयोर्जन्मिनामुदञ्चदतिसुन्दरप्रसृमर
प्रभाभासुरः। अमन्दगुणमन्दिरं सुभगतोलतामण्डपः। समस्तजनविस्मयप्रदसमुल्लसत्स्वाकृतिः। अवय
वसन्निवेशजितसर्वमनोज्ञचयो घनवसुधाजनेक्षणसुधारससेचनकं। सहृदयमानसाम्बुजविजृम्भणती
व्राकरो द्युतिभरभासिताष्टक्षितिर्यातिचमत्कृतिकृतं। सर्वावद्यविनाकृतः कृतपरीरम्भः समस्तैर्गुणैरानन्दैक
निदानमानवपतिः क्ष्मावासिराशिस्तुतः। उन्मीलन्निजकान्तिकेतवसमाकृष्टाखिलपुष्पधयो विद्वन्मानसराज

हंसविसरावासायसौधंसरः सांद्रनंदसुधासमुद्रलहरीसायाम्यमग्राम्यभिः सर्वैःसर्वकलापकुशलैःसाकांत्तमुद्दीदितः उय
धेयनरोरुकांतिपटली विन्यासरम्याकृतिः साधारणपदव्यतीत सहजोन्मीलननुश्रीभरः अंगप्रत्यंगसांगवुरनत्विरमहाकांति
भाराभिरामोनिर्व्याजभ्राजमानानणिमनिजगुणग्रामविश्रमधामलोकेरालोक्यमानःप्रमदजलपरिस्वक्तलेशारविंदेशानंदे
स्यकसारः सकलवसुमतीमंडलीसारभूतः एवसामान्यकैःशब्दैशचिन्त्यिननिवेशिनेः दत्तैःछंदसु सर्वेष्वकर्तव्यंपदयोजनम्
अथसंस्कृतप्राकृतयोःसमाःहाराहारविहारसासरसाःसंभागरोगासुराः संहारामरवीरणगणा ष्टंकारनाराकराः लोलो
ला सविलासवायसवृहरोरुह कारहीरांकुरानीहारोरगतालतरलागोविंदकंदोदराः तरुणतरणिदासामोहमासाःखरत
रयासावासरारंभहासाः करकरिकिरिकीराकोलक लधीरामलमलयकरीरावामदेवासिवीराःनरनरककरकादंड।
चंडालरंकादरसल्लकलंकाःकवलाकारपंकाः खलवकुलकुरंगादेहसंगाःपरकुररनरंगाश्वारसंचारभंगाःअरिहरि।
परिणाहाःकंठकुंगदिदाहाः परिसरकरिहाहामंजुमजीरवाहाः अचलकुलकुमाराःकुंभकुभीरमाराःविरलक।
वलजाराःसुंदरोदारपाराः जंबीरकेसरविराहम्बरारिकालाःकंकोलकुतलचमूलेरुचिरामवालाः अरिहराकुरण
संगरचोडतालाःसंसारकेरलसमीरणढंकभालाः आसारचामरकुलीरतरंगसूराः कंकालकंटलकरालविलासशराः
हेरेवकंबुविधुसिंधुवुधांधवंधाकुंदेदुमंदरसमीरसमूहगंधाः भीमांकसंगरकिरीटनमालकुंजाहिंतालतोमर।
महीरुहविंवपुंजाः हिंडीरपिंडवरसंवरकोणकाणाःसरंभसोमपरिरंभविकारवाणाःवसंतावासवेशांतवासववा
सराः कासारसीरसरसाःकिरणारुणावारणाः एतेपुंलिंगाः हेलाखेलाकलामालाकाहलाचला कीलालीलावला
लोलादोलावसीमसी धरणीधारणीगोर्णीरोहिणीरमणीमणी वीणा वाणी रसावेणी रीठागंगातरंगिणीकद

लीहाहरीवारीरामाभेदीरीवसुंधरा कालीकरीलीचामुंडारंभानलामही एतेस्त्रीलिंगाः जलपलम्र।
लंवारीकीलालतूलंपललदुकूललिंगगंभीरकूलंसलिलकमलचीरंनखराजीवनीरंहलरजतकुटी
रंदारुनालंपटीरं कारणंगे हणंचेलंकुहरांवरंमंदिरं कुड्यंतामंडलंताम्रसंकुंडलमेगदं पुरारविं
दलोहांगतडागकरणंकुलं तोरणंमरणंतुंगमलमागारभास्वरं एतेनपुंसकलिंगाः ॥ भणगच्छदेहि
संहरचोरयमारयावगच्छेहि अवलोकयावचिंतयखादेतिचधातुजंविद्धि अथनिरोष्ठ्याः नीहारहाररहरेणं
कुहराट्टहासकैलासकासरदनारदनारसिंहाः घोषाहिहंसघनसारहरीद्रनीगहिंडीरनिर्जरशरस्तनचं
द्रकांताः शृंगारसागरतडागजडागयागाहर्यंततनकनखाहतदीतिनाताः नाराचकाचकेचकीचकचंवरी
कचाणकचारणागणात्तणकाणशोणाः संसारसारसरसालसालकंकालकालकलशैलखलालकाकाः
किंजल्ककल्ककरशंकरकीरहीरलंकेशगरकेशरदेशलेशाः आनंदनंदनधनंजयखंजरीटाः कीटाग्निकटं
ककटाहकदात्तयत्ताः रत्नात्तयत्नजनकांजलियंत्रयन्नारत्नाधराधकधराधरधीरसीराः एतेपुंलिंगाः ॥ गं
गागीतासनीसाध्वीसीतासंध्यागयागदा आशीःकाशीनिशानासाकांतिःशांतिर्दशारसा आर्द्रानिद्राहरिद्राट
द्रात्तालालाकाश्रुतिःकृतिःछायाजायाकथाकांताधात्रीरात्रिर्गिनिरतिः कंधराधारणाधारानारा काराजराधराआ
जिराजिरजन्यर्तिः कीर्तिःकन्यातटीनदी नारीसारीदरीदासीघटिकाखटिकाजटा कत्तारत्नाशिवासंध्याका
लिंदीकलिकाकला एतेस्त्रीलिंगाः चरणाकरणचक्रंदोत्रनतत्रतंक्रंरजतशतशारीरंत्तीरनीराद्रिनीरं यतेक

क·वि·
ना·
5

नकनिधानंध्यानसंख्यानदानंनलिननगरगोत्रक्षत्रनेत्रास्थिगात्रं आलिंगनस्नानसरस्फुरित्रं जलस्थलस्थानक
लत्रचित्रं कीलालजालालिकनालदैन्यंलिंगांगनारण्यहिरण्यसैन्यं अंजनाजिनयानास्यकांचनाननकाननं हाट
कंनाट्यंनैलंचैलंरसातलं अदनंसदनंस्नानंनिदानंदधिचंदनं अन्नंलक्षणंलक्ष्यं शस्त्रशास्त्रदलंहलं एतेनपुं
सकलिंगाः आशास्तेलिचकास्तिनिंदतिसृजत्याशंसतिकीडतिध्यायत्यर्चतियाचतेयति हरत्याराध्यतित्रस्यति
शेतेगच्छतियच्छतीनयत्यायातिहंतीहते आप्तिस्नाति ददातिनयतीत्याद्याः क्रियाश्चिंतयेत् इतिसामान्य
शब्दोनामद्वितीयंकुसुमं २ अथवर्णनीयानिकथ्यंतेतानियानिकवीश्वरैः महाकाव्यप्रभृतिषुप्रबंधेषुबबंधि
रे राजाराजवधूपुरोहितकुमारामात्यसेनाधिपादेशग्रामपुरीसरोब्धिसरिदुद्यानाद्यरण्याश्रमाः मंत्रोदूतरण
प्रयाणमृगयाश्वऋत्विजेंदूदयावीवाहोविरहस्वयंवरसुरापुष्पांबुखेलारतं नृपेकीर्तिप्रतापायादुष्टशास्ति
विवेकिताः धर्मप्रयाणसंग्रामशस्त्राभ्यासनयक्षमाः प्रजारागोरिशैलादिवासोरिपुरशून्यता औदार्यधैर्यगांभी
र्यशौर्यैश्वर्योद्यमादयः देव्यासौभाग्यलावण्यशीलशृंगारमन्मथाः त्रपाचातुर्यदाक्षिण्यप्रेममानव्रतादयः
वेणीधम्मिल्लसीमंतभालश्रवणनासिकं कपोलाधरनेत्रभ्रूकटाक्षरदभाषणं गंडबाहुकरोरोजनाभिमध्य
वलित्रयं रोमाणिश्रोणीजंघोरुगतिक्रमनखक्रमाः पुरोहितोवेदस्मृतिनिसःसत्यवाक्शुचिः ब्रह्मतपोविम
लाचारः प्रतिकर्त्तापदामृजुः कुमारेशास्त्रशस्त्रश्रीकलाबलगुणोच्चयाः वाह्यालीखुरलीराजभक्तिःसुभग
तोदयामंत्रीभक्तःशुचिःशूरोनुरक्तोबुद्धिमानमी आन्वीक्षिकादिकुशलःपरिच्छेदीस्वदेशजः सेनापतिर्जिता ५

यासः स्वामिभक्तः सुधीरथीः अभ्यासो वाहने शस्त्रे शास्त्रे च विजयी रणे देशः रत्नखनिद्रव्यपण्यधान्याकरोद्भवाः दु
र्गग्रामजनाधिक्यनदीमातृकादयः ग्रामे धान्यलताहृदसरसीपशुवृष्टयः क्षेत्रारघट्टकेदारग्रामेयीमुग्धविभ्रमाः
पुरेट्टपरिखाशालप्र ‾ तोरणध्वजाः प्रासादाध्वप्रपारामवापीवेश्यासतीश्वरी सरस्यंभोलहर्यंभोगजाद्यंबुजषट्पदाः
हंसचक्रादयस्तीरोद्यानस्त्रीपांथकेलयः अब्धौ द्वीपाद्रिरत्नोर्मिपोतयादोजलप्लवाः विस्रकुल्यागमश्चंद्राद्वृद्धि
रौर्वाग्निस्फुरणं सरित्यंबुधियायित्वं वीच्योजलगजादयः पद्मानि षट्पदा हंसचक्राद्याः कूलशाखिनः उद्याने सार
णिः सर्वफलपुष्पलताद्रुमाः पिकालिकेकिहंसाद्याः क्रीडावाप्यध्वगस्थितिः शैले मेघौषधीधातुवंशकिन्नरनि
र्झराः शृंगपादगुहारत्नवनजीवाद्युपत्यकाः अरण्येऽहिवराहेभयूथसिंहादयो द्रुमाः शुककाककपोताद्याभि
ल्लभल्लदवादयः आश्रमेतिथिमजेणविश्वासो हिंस्रशांतता यज्ञधूमो मुनिसुताद्रुसेको वल्कलद्रुमाः मंत्रे पं
चांगताशक्तिः षाड्गुण्योपायसिद्धयः उदयास्मितनीयाश्वस्थैर्योन्नत्यादितक्षयः दूते स्वस्वामितेजः श्रीविक्रमोन्नत्य
कटुवचः शत्रुक्षोभकारी चेष्टा धार्ष्ट्यं दाक्ष्यमभीरुता प्रयेतवर्मबलचारक्ष्मासिक्र्यनिस्वाननादशरमं उपरक्तमयः।
छिन्नातपत्ररथचामरकेतुकुंभिमुक्ताः शरीरहतभटाः सुरपुष्पवृष्टिः प्रयाणे भेरिनिस्वानभूकंपबलधूलयः क
रभोक्षध्वजच्छत्रवणिक्शाकटवेसराः मृगयायामश्वसंचारो वागुरानीतालवेषता भटकृक्कामृगत्रासः सिंहयुद्धं
गतित्वरा अश्वेतिवेगित्वमोन्नत्यं तेजः संलक्षणः स्थितिः खुरोत्खातरजोत्रपं जातिर्गतिविचित्रता गजे सहस्रयो
धित्वमुच्चत्वं कर्णचापलं अरिव्यूहविभेदित्वं कुंभमुक्तामदादयः स्वरभोदोलाकोकिलमारुतसूर्यगतिनवलो

न्द्रेदाः जातीतरपुष्पचयाम्रमंजरीभ्रमरझंकाराः ग्रीष्मेपाटलमलीतापस्तरः पथिकशोषवातोल्काः शक्तुप्रपाप्रपा।
का सीमग्नाटला आदिफलपाकाः वर्षासुघनशिखिस्मयहंसगमाः पेककंदलोद्भेदौजातीकदंबकेतकझंझानिलषगाहलि
प्रीतिः शरदीन्दुद्दुरविपटत्वंजलाच्छता स्पहंसहषदर्पाः सप्तच्छदपद्मसिताभ्रधान्यशिखिपत्नमदपाताः हेमंते दि
६ नलघुताशीतंयवस्तंवमरुवकहिमानि शिशिरेकिरीषपुष्पमविकुन्दांबुजपावकोत्कर्षाः स्त्रैर्यरुणताराविमर्णीच
क्रांबुजपथिकलोचनप्रीतिः नारिंददीपकोषधिचूकतमश्योरकुमुदकुलटार्तिः चंद्रेकुलटाचक्रांबुजमानिविर।
6 हितमोर्तिरौज्वलं जलधिजलनेत्रकैरवचकोरचंद्राश्मदंपतिप्रीक्ति विवाहेस्नानशुद्धांगभूषोलखप्रयीरवाः
वेदीसंगीततारत्तालाजमंगलवर्तनं राजपुत्रीन्दपाकारान्वयचेष्टाप्रकाशनं सुरापानेविकलतास्खलनंवचने
र्घ्यावक्रोगतौलज्जामानच्युतिः प्रेमाधिक्यंरक्तेत्तनाभ्रमः पुष्पावचयेपुष्पावचयः पुष्पार्पणार्थितो दयितेमाला
गोत्रस्खलनेर्घ्यावक्रोक्तिसंभ्रमाप्रतेषाः जलकेलौसरःक्षोभस्रक्रहंसापसर्पणं पद्मम्लानिःपयोविंदुदृष्टयागाभ्
षसाच्युतिः सुरतेसात्विकाभावाः शीत्काराःकुसुमलातनताकांचीकंकणमंजीररवाधररदक्षतं वोध्वरद वर्णो
पवर्णभावानांदिङ्मात्रमिहकीर्त्तितं सुधीभिश्चिंत्यमानानांभवत्येवसमंततः असतोपिनिबंधेनाःभिबंधेनस
तोपिच नियमेनचजात्यादेःकवीनांसमयस्त्रिधा असतोपिनिबंधोयथा रत्नानियत्रतत्राब्धौहंसाद्यल्पजलाशये
जलेभाद्यंनभोनद्याम्भोजाद्यंनदीषपिति मिरस्य तथामुष्टिग्राह्यत्वंसूचिभेद्यता अंजलिग्राह्यताकुंभोपवाह्यत्वं
शशिविषःस्मुक्तत्वंकीर्तिहंसादौकार्ष्ण्यंचकीर्तिपापयोःप्रतापेरक्ततोष्णत्वेरक्तत्वंक्रोधरागयोः विभावर्यांभिव ६

तटाश्रयणंचक्रवाकयोः ज्योत्स्नापानंचकोराणांचतुष्कत्वंपयोनिधेः सतोप्यनिबंधोयथा वसंतेमालतीपुष्पंफलं
पुष्पेचचंदने अशोकेचफलज्योत्स्नाध्वांतेकृष्णसितपक्षयोः कामिदंतेषुकुंदानांमुकुलेषु चरक्तता हरितत्वंदिवानी
त्पलानांचविकाशिता वर्णयेन्नमदयंतस्त्रियमोथप्रकाश्यते भूर्यत्वग्विभवत्येवमलयेष्वेवचंदनं सामान्यग्रह
णेशैलंयञ्चन्नोभःपुष्पवासमसां कृष्णत्वंकेशपाशादिपयोनिधिपयोमुचां रक्तत्वंरत्नवंधूककविंवांभोजविवस्वतां
तथावसंतपवान्यपुष्टानांकलकूजितं वर्षास्वेवमयूराणांरुतनृत्यंचवर्णयेत् नियमस्यविशेषोथपुनःकश्चित्प्र
काश्यते कमलासंपदोः कृष्णहरितोनागसर्पयोः पीतलोहितयोः स्वर्णपपरागाग्निशिखादिषु चंद्रेशशैणयोः का
मध्वजेमकरमत्स्ययोः दानवासुरदैत्यानामैक्यमेवाभिसम्मतं बहुकालजन्मनोपिशिवचंद्रस्यबालता मानवामौ
लिनोवसर्पादेवासुरणानःपुनः इतिवर्ण्यस्थितिनामतृतीयंकुसुमं ३ अथोकथादिकेराजवर्णनासूपयोगिनः अ
नुप्रासस्यसिद्ध्यर्थंशब्दाःकतिपयान्ब्रुवे वर्णानामनुवृत्तिर्यानातिदूरंतरस्थितिः अनुप्रासःसतेनैवसनाथाकाव्यप
द्धतिः गतालंकारशंकोपिकाव्यबंधोविराजते वसर्गःसयोर्णवोदीर्णस्तथाविस्पर्धिनोयदि मृगनाभिसनाभिश्रीश्री
कंठकंठलक सतोयतोयदच्छायोयनाद्यनद्युतिः स्वर्धुनीतेधुनीतेयंनिर्यन्निर्झरनिर्झरा मेदुरापादुरापात्वामनन
रत्ननात्नतान् अर्यमावर्यमाहात्म्यःकोकशोकविमोकहृत कीनाशभीनाशकरः प्रवालप्रबलच्छविः घनाभोगेन
भोगेत्वांसेवतेदेवतंस्वरः वंदेहंतानसंदेहं विमलंकमलंतव स्फूर्जद्धूर्जटिसंकाशोगतार्तिःकार्तिकेयवत् श्रीमाना
माभिरामश्रीःसत्रिविक्रमविक्रमः विस्फुरद्रूपस्वद्रूपश्रीःकृतपौरुषपौरुषः श्रीवत्सलांछनच्छायोधरणीधरणीधरः
६

क॰ वि॰
ना॰
८

विष्टरश्रवसाविष्टम्भ्रमनापमनाभवत् रराजराज राजश्रीः पितामहमहा महाः कश्चिद्दुश्च्यवनप्रायः पाकशासनशा
सनः श्रीमानिंद्रद्रवोभिंद्रः समन्युः शतमन्युवत् निविडोतानिविडौजावदनयोमघवानिव दंभजंभजिदारंभः प्रनष्टहव्यह
वर्जितः महीमहीयान्संसारसारः शतपराक्रमः संकल्पकल्पवृक्षश्रीः प्रज्ञावज्ञातवाक्पतिः श्रीरंगरंगदंभश्रीर्वलिवा।
लिव लाहली नयज्ञयज्ञपूरुषः शिपिविष्टनिविष्टधीः स्मरच्छस्मरसंकाशोभाग्यसौभाग्यसौ धुर्यमाधुर्यसारश्रीः कुश
ली मुशलीयथा रुचिरुचिरोचिष्णुः तमयातमयासमः कामसंकामसत्कीर्तिः सर्वदासर्वकामकृत् प्रीणातिप्राणि
नामेषमनोहरमनोहरः महादेवमहादेवः करुणावरुणालयः तनयोविनयोयेनकेतकश्वेतकीर्तिमान् राजतेरा
जतेजोभिःकविराजिविराजितः मणिद्युमणिदुष्प्रेक्ष्योज्ज्वलदुज्ज्वलभूषणः उद्दामधामकामश्रीर्धर्मकर्मणिशर्म
भाक् भूखंडाखंडलः कांडचंडकोदंडपंडितः प्रचंडकुंडलोद्दंडगंडमंडलमंडितः सन्निधानंनिधानंतेकरवंनरवं
दितः नितरांवितरांवृनिराजसेवकः हारमणीरमणीयानाकनायकनायका भाविनाभावितानेनकलितालिता
लिकैः कांताकांतालकांता सोप्रेयसीप्रेयसीभृशं कांदः कंदर्पदर्पसपाटलापाटलाधरा खर्वीकृतोर्वशीरा
र्वनिर्वासितरतिद्युतिः रमणीरमणीयासौसुमनःसुमनःसुमनःस्मिता शावरीकवरीरम्याप्रवराःशवरास्तथा प
र्वतःसर्वतः श्रीमानपुनामपुनागतं वृथावृथासखथावृद्धिमिग्धाधरेग्धरे नारवंसारवेनायंरुचिरंसुचिरंनकिम् ।
अमुनायमनातीरे शैशवंकेशवंपुरा स्फुरदक्षेण दक्षेणस्पष्टंदृष्टमदृष्टतः उग्रोग्रोगिरिगिरिशःशंभशोभोच्यु ८
ताच्युतः क्ष्मलक्ष्मलोहृद्यविद्युःसूर्यशौर्योरविःकविः भीममीमोरुद्गुरुद्रोधामधाममहाः मेधावेधाजिष्णुजि।

लुम्बूरस्मरोभुवः देवदेवाकालकालभोमरामराम मारमारधामधाममांसमोसरद्दरद्द अरुणारुणकपिकपिशःस
दावदातविसविशदोसौ उन्मीलमीलश्रीः परितोहरितोनिकामतः श्यामः नरानराजंतिसर्वेसर्वेदाः प्रभाप्रभा
नेचक्रशाक्रशानोः वामोरुवामोरुषितेविधानामुक्तामिसनतालं स्वःसिंधुतीरेऽचवियानवीरेलसत्समीरेकर
लम्पनीरे वसःकुटीरेपरिधायचीरेकरोम्यधीरेनरुविंशरीरे आनंदतुंदिलपुरंदरमंदमुक्तमंदारदामभिकुरं।
वकरंवितांगी गंगामनंगरिपुतुंगतमोतमांगकेशग्रहग्रहिलवीचिभुजांभजामि इत्यमर्त्येनपामात्यपुवत्साधु
पवर्गनैः शाब्दात्मस्येयथैवाचितंतिप्रासस्सिद्धये अथानुप्रासमिद्ध्यर्थमुपायांतरमुच्यते आदिक्षांतलिपेकादि यान ६
क्षांतशाब्दगवेषणं चित्रानुप्रासयमकशब्दनिश्चयकृद्भवेत् कलखलगलवलछलजलतलस्थलदलनलपल
फलबलमलहलं कीरवीरजीरतीरथीरनीरचीरसीरहीरक्षीरं एवमन्यत्रापियत्किंचिदत्रनमयागदितंग्रंथगौरवत्रा
सात् मत्कृतचंद्रकलापेऽमलमतिभिस्तद्विधेयं ॥ इतिराजवर्णनोपयुपयोगिशब्दोर्नमचतुर्थकुसुमम् ।४ ।।
उद्दिष्टवर्णनंवर्णाःप्रकीर्णसंख्ययासह इत्यादिस्मिन्पंचेहकुसुमानियथाक्रमंश्वेतादिभिर्विभिन्नसोद्दिष्टवस्तुद
यस्ययत् अभेदेः क्रियतेस्मेषात्तस्यादुद्दिष्टवर्णनं सितक्रमोविधुहरिस्यातितारानभ्रकनागराजघनसाराःरामप
योराशपर्जुनसिंहीजानंतचंद्रहासाद्याः विधुश्चंद्रोविलस्सुहरिः क्रमस्यसिंहस्य शितोधवलमेचकौ तारानक्षत्रं
अक्ष्णाःकनीनिकाच अभ्रकंगिरिजमाकाशस्य नागराजोगजःशेषस्यघनसारःकर्पूरोमेघश्रेष्ठस्य रामोवलभ
द्रोदाशरथिस्य पयोराशिर्दुग्धसमूहःसमुद्रस्य अर्जुनःधवलःपार्थस्य सिंहीजःसिंहोराहुस्य अनंतोवलभद्रः
कमलस्य चंद्रहासःचंद्रहासःखड्गस्य शंखकरनारकेशमदाकाशव्योमकेशतालांकाः नीलांबुकोधिकेशोरिष्ट

क·वि· सदासिचयकलकंठाः शंखकरः कंबुकांतिः कमलस्य नारकेशः चंद्रउज्वलवालवालस्य सदाकाशः सर्वदाकाशः सद्म
मनंच व्योमकेशः शिवः नभोवालोचनालोकावलभद्रः नालकलंकोच नीलांशुकोवलभद्रः कमलकांतिश्च अधिके
ला· शः अधिकशिवः अधिकवात्वस्य अरिष्टतरुः काकस्यारिष्टः सदासिचयः सिचयोवस्त्रं असितचयः खङ्गसमूहस्य
८ कलकंठोहंसः पिकस्य पिकेपारावतेहंसे कलकंठः कलध्वनौ हरिजिलुघनाधिभोगजाः सिंधुर्मुरारिनः अब्जोवा
९ होजानि कमलाद्यमुनाकुंभितोद्विषः स्मुकमणामाभिधायकाभवंतीतिशेषः हरिगजऐरावतः एवंजिलुगजोचनग
जोदिग्गजस्य पत्ते हरिर्विलुर्गजोहस्ती एवंसर्वत्रगजपर्याया अपिगसते सिंधुर्जंगासमुद्रस्य अंबुवाहाउच्चैः
श्रवामेघस्य कमलानंकमलनाभिपुंडरीकंनीलोत्पलंच यमुनारिसंलभद्रोयमुनास्पर्धीच कंभिवैरीसिंहोगजस्पर्धी
च कमलार्थाग्रानटिनीवाचकशद्बात्परवरोयोज्यः नीरदघनोपलसितसदाहिमकरसिंधुवेणीपृथुलाजाः सितश्या
मवाचकाइतिपूर्ववत् कमलार्थाग्रानटिनीवाचकशद्बाद्वरोयथा कमलनदीवरकांतिः गंगाश्रेष्ठकांतिः पत्तेकम
नदीवरस्यसमुद्रस्येवकांतिः नीरदोनिश्चितदंनोमेघस्य घनोपलसितः घनोपलकरकानदन्सितः घनोमेघः नद
दुपलसितः कांतः सदाहिमकरश्चंद्रः सूर्यमकरोच सिंधुवेणीनदीप्रवाहः समुद्रकेशविन्यासोच पृथुलाजाभः
महतीभ्रष्टधान्यस्येवाभायस्य कमलस्येवच तथावहन्कलभवच्छायामंधकारतिदीधितिः मंदाधिकेशवच्छायोभ्रमे
कृपायसवच्छविः वपुर्महोदधिच्छायंविभ्रदसैंधवकांतिमान् स्फटिकाचलकलात्मीः स्पष्टांशुकरुविंवहन् यो ८
तांवरश्रियंधत्तेस्फटिकोतश्रियान्वितः अर्जुनश्रुतिविधोतीन्येवमादिसमन्वयेत् रक्तश्चेतोहरिकुचिपुष्करसिता
तपत्रसूर्यकांताग्नाः नवहंसमहापद्माकीः देवाःकमलकीलालो हरिश्चंद्रसूर्ययोः शुचिश्वेतवैश्वानरयोः पुष्करे

जलपद्मयोः सितपत्रंहंसपद्मयोः सूर्यकांतःस्फटिकेसूर्यकांतेच अब्जंशंखाब्जयोः कीलालंजलरक्तयोः सुहृ
द्रत्नादिभिर्भानोरत्नेनाग्नेरदांशुके: जलेभ्भोजन्मशोभाभिस्सरोजकुदादिभिः भानोःपरस्मात्सुहृद्रत्नादिभिःसि
तरक्तोयथा रविमित्रंचंद्रःरवितुल्यस्य भानुरत्नंसूर्यकांतः रविपद्मरागोच अग्निरत्नंसूर्यकांतोग्निपद्मरागोच र
दांशुकंदंतवस्त्रं अथरस्य जलजशोभाजलजाचाशोशोनावेतिपद्मकांतिस्य एवंसरोजारिशोभासरोजस्पर्धिशोभा
पत्ते कुमुदारिरादित्यः सूर्योपलसितद्युतिः पीतश्वेतौ गौरोद्विजराजकपर्दीशोमुहरितार्क्ष्यौः हेमलोमाष्टापदम
हारजतचंद्रकलधौताः गौरःपीतसितयोः द्विजराजगरुडचंद्रयोः कपर्दीः शंभुजटावराटयोः शंभुर्ब्रह्मत्रिलोच
नयोः हरिः पिंगलः सिंहस्य तार्क्ष्योगरुडः पत्ते उच्चैश्रवाः हेमलोमः हेम्नोयंहेमः पत्तेहिमस्यायं अष्टापदस्वर्ण
शरभयोः महारजतंस्वर्णरूप्ययोःचंद्रःस्वर्णशशांकयोः कलधौतेस्वर्णरूप्ययोः सुशोभितारकूटश्रीःस्वर्णःलो
मसमद्युतिः दहनोपलसत्कांतिर्गांगेयश्चविपेशलः तारकूटोरूप्यसमूहः पत्ते आरकूटोरीतिःशोभनवर्णःकन
कंच अथरक्तोकानीरर्णानि गोपतिस्तालोकांतिः रविगरुउच्छविः पत्तेगोपतिरिंद्रःतस्यतार्क्ष्यस्तुगः वामदेवगिरिः
मनोज्ञेमेरुः कैलासस्यलोहितनीलो पुष्करविंदहरिद्रुमकमलकल्हाररत्नानिसिंधूरभूषणोत्पलधनंजयांभोजिनी
पलाशानि पुष्करंपद्माकाशयोः हरिःसूर्याकसयोःविद्रुमःप्रवाल विशिष्टवृत्तयोः कमलं पद्मजलयोःकल्हारं
कौस्तुभेंद्रनीलयोः सिंदूरभूषणासिंदूरभूषणमोलंकारमंजयोः उत्पलमुत्कृष्टमांसेंदीवरयोः धनंजयोःग्निपार्थयोः
अंभोजिनीपलाशंपद्मपत्र पुटकिनीपत्रयत्रयोः कमलाश्रीशोनामानिसूर्यभूस्तथारत्नाकरवरश्रीकः सदधि पपघे
कमलद्युतिः कमलेति सूर्यकलोनागजित् गरुडोनामस्य चि सूर्यभूः सूर्योद्भवोयमस्य सदाम्भिंदूरमुद्गेनाक
धी

ल

क·वि·
ला·
९

लयन्नलिनंश्रियां स्फुटशोभनतापश्रीर्वराहस्वामिदीधिति एवंसंपन्नस्वप्रभः विद्रुममणिदीधितिः प्र
वालछायः कलभानुमितछविः श्रीवत्सांकद्युतिः कलंकमल्लवहुपर्वंहन पीतश्यामोऽकसावरमधुजिह्वानजे
नारः विद्युत्कांततधांनहेपिंद्रविम्वर्णवृक्षायाः इति द्वितीयस्तवके उद्दिष्टवर्णनेनाम——मस्तवकं १ अथ
श्वेतानि सुधांशूच्चैःश्रवःशंभुःकीर्तिर्ज्योत्स्नाशरद्घनाः प्रासादसौधतगरमंदारहुहिमादयः सूर्येंदुकांतक
र्पूरकरंभारजतंहली निर्मोकिभस्मडिंडीरचंदनंकरकाहिमं हारोर्णनाभतंतवस्थिस्वर्गंडेभरदाभ्रकं शेषाहि
शर्कराडुग्धंदधिगंगासुधाजलेंमृणालसिकताहंसवककैरवचामरं रंभागर्भःपुंडरीककेतकीशरवनिर्झराः
लोध्रसिंहध्वजछत्रचूर्णमुक्ताशुक्तिकपर्दकाः मुक्ताकुसुमनक्षत्रदंतपुरापाशनोगुणाः कैलाशकाशकर्पाशहा
सवासवकुंजराः नारदःपारदःकुंदस्फटिकास्फटिदयः कृष्णानिकेशवः सीरिचीरिचंद्रांकराहवः विंध्या जा ५
जनाद्रिस्त्रोहिकनर्मभरवरात्तसाः शिवकंठयनहपायवरामधपनंजयाः शनिद्रुपदकालीकलिकोलय
माम्बराः केशकज्जलकस्तूरिगजपट्टविद्रुरजं विषाकाशकुहूमाशाधागुरुपापतमोनिशाः मसीपंकम
दांभोदियमुनाभ्रमकोकिलाः गोलांगूलास्यमजास्यकाकःखंजनकेकिनौगवलंतालनापिच्छतिलें
पीवरवत्सयः रसावद्भुतशृंगारौकटात्तोलिकनीनिका नीलीजंबूफलंमुस्ताकाकक्षमाकुकीर्तयः भिल ९
भिल्लछायांगजांगाररवलांनःकरणादयः नीलानिस्पुकशैवालदूर्वावालमणयुधाः वंशांकुरोमर
कतेंद्रनीलार्कहलायादयः ॥ शोणानिभौमलीदर्ताम्मुताम्रकुंकुमतत्तकाः गुजेंद्रगोपवववद्योनविद्यु

कुंजरबिंदवः दगंताधरजिह्वास्यांसमसिंदूरधातवः हिंगुलंकुक्कुटाशिखानेत्रः सारसमस्तकं माणि
क्यंहंसचंचुंच्रिसुकमर्कटयोर्मुखं चकोरकोकिलापवरावननेत्रनखाग्नयः कुंसुंभकिंसुकाशोकजवा
बंधूकपाटलाः कमलंदाडिमीपुष्पंबिंनकिंपाकपल्लवौ तांबूलरागोमंजिष्टालक्षकंरक्तचंदनं नेतान·
स्वत्तनत्तत्रधर्मरौद्ररसादयः पीनानिब्रह्मजीवेंदुगरुडेभ्यररम्जटाः गौरीवापरगोमूत्रप्रमुवीररसासवाः
हरिद्रारोचनारीनिर्गंधकेदीपचंपके किंजल्कवल्कलेशालिहरितालमनःशिलाःकर्णिकारंचक्रवाक·
वानरौसारिकामुखं केशवास्सुकमंडूकपरागकनकादयः ॥ धूसरागणिरजोलूताकरभागर्दहगोधिका क·
पोतमूषिकौरंकुकाककंठखरादयः उपमेयस्यशोभातिख्यापनायकयापियुक्ताविशेषणैरलंकृतमुप·
मानंकुर्वीततत्तथा सुरनिकरकराग्रव्यग्रमंथानशैल॰ भिननरलदुग्धांभोधिकल्लोलकांतिः ॥तुहिनगि
रितनूजानग्नग्नतेशचूडागलितगगनगंगाधौतपर्णीतांसुगौरः ॥ हिमकरणमरीचिव्यूहविभ्राजमान
त्रितिधरतिचूडाजाह्नवीकल्पकांतिः गिरिशमुकुटचंद्रज्योतिरुद्योतमानस्फटिकशिखरिशृंगस्पर्द्धमानां·
गकांतिः ॥ इतिषेतानि ॥ मुकुटगलितगंगातीरकल्लोलमालास्नपितगिरिशकंठस्पष्टरुचदेहयष्टिः अ
भिनवजलवाहव्यूहधारातिसुद्धांजनगिजनशिखरिगरीयःशृंगतंगागलक्ष्मीः दिनपरिवृढपुत्रीगर्भनी·
लारविंदप्रस्टमरमधुपालीज्याप्तनिप्रलक्ष्मीः जलशयनशरीरस्फारिरोचिः प्रपंचच्छुरितसरितसरिद
धीशभ्राजमानांगयष्टिः ॥ इतिकृष्णम् मरकतगुरुपत्पर्णयंकाम्भंगचंचत्कटगादीकुचेकलशपिधानोदा

मकौसुंभकांतिः तरुणतरणिकांतिप्रानसंसर्गरंगत्कमलदलनिकायप्रायकामप्रभोर्मिः अभिनव
को० रविरश्मिद्योतितप्राच्यभ्रमच्छिखिवलसदृशोकसेरपुष्पोपमानः परिकुपितमृगाक्षीलोचनप्रांतरोचिष्कु
रितकमलकांतोन्नतसंकाशकांतिः इति रक्तं ॥ मधुरिपुपदनिर्यज्जाह्नवीवारिपूरस्नपितगरुडपत्रप्रव्यक्तसं
१० लक्ष्यलक्ष्मीः तरुणकिरणमालिस्फुरद्दंष्ट्रप्रवाहस्मितकनकसरोजव्यूहतुल्यांगकांतिः जलधरनिकुरंबोद्दा
10 मधारानिपातस्नपितकनकशैलस्पर्धिवर्धिष्णुकांतिः तरुणतरमृगाक्षीगंडरोचिः प्रपंचच्छुरितकनककर्णे
तंससंकाशलक्ष्मीः ॥ इति पीतम् इत्यादि सदृशं सदृशेनोपमेयं भ्रमरभिकरयांचाविस्फुरत्कामधेनुस्तनग
लितपयोवद्धारतीभाति यस्य हिमकरणमयूखव्रातभिन्नेंदुकांतप्रसरदमृततुल्या यस्य वाचो विभांति दन्नत
न्नुतविपदात्तत्त्वमुग्धाब्धिगर्भोल्लसदमृतसमा रेजिरे यस्य वाचः मदनकदनचूडाचंद्ररोचिष्णुगंगालहरिभर
सनाभि शोभते यस्य वाणी ॥ इति द्वितीयस्तवके वर्णपवर्णनं नाम द्वितीयं कुसुमं ॥ संपूर्णगर्भद्युतानि मुखपमें
डुदर्पणाः चक्रारचत्वरतिलकुमुदंगपुटशाणकाः आवर्तकमठोल्लूतागरहच्छत्रमपूर्वकं आलवालमहीजाल
चर्मकंसानकादयः वृत्ताः निर्वाह्ननारंगस्कंधधम्मिलमोदकाः रथांगलावककुदंकुंभिकुंभाटकादयः कर्णि
पाशभुजापाशाकृष्टचापचनाचनं मुद्रिकापरिखायोगपट्टहारस्रगादयः वक्राण्यलकमालभ्रूनखांकांकु
शाकुंचिकाः भग्नकंकणबालेंदुदात्रकुंडलचंद्रकाः शुकास्यकिंशुकं विद्युत्कलातैंद्रधनुःफणाप्रोयः क
रकोलेभदंतसिंहनखादयः तीक्ष्णानि प्रतिमाहीरकटाक्षादुर्वचोनखाः गुप्तगणिसन्मनः श्रोणिकपाटस्तन १०

वुद्वयः स्वच्छदानिशशीगीतभष्यलक्ष्मीस्तनोद्भवाः नष्टाप्तिस्वस्पृहालब्धिविप्रयुक्तप्रियसंगमाः दारत्वानंत्रस
न्मित्रविंद्यासंतोषयुक्तता दुःखानिपारतंत्र्याधिव्यामानच्युतिर्द्विषः कुभार्याक्लेषकुग्रामावासकुस्वामिसेवन
कन्यावहुत्ववृद्धत्वेनिवासः परवेश्मनि वर्षाप्रवासोहेदेभार्येकुभृत्योर्थहलंकृषौ ॥ स्थिराणाजोभटः साध्वीधर्मी
धर्मीसतांमनः अस्थिराणपवलादोलापांगयोनयौवदुर्जनाः स्वामिप्रसादेभकर्णास्वप्नमन्मकपिप्रियः ॥
महांगानिशनिद्रानिवृषहंसगजप्रियः क्रूरस्वराःकाकद्रुकवरोहोष्ट्रास्वगर्दभाःवलिष्टान्यनिलोविस्तुर्गरुडोहनु
११ मान्यमः महावेहशरभासत्वनिद्रागजःशृः हलीवालिवी– भीमःसतीशेषःपुराकृतंमंत्रपानकुलेलाग्निनल
कूवरमन्मथाः उत्पातनिस्वरतापाधिप्रतापाउर्वचस्तपः मधुराणिविधायोक्तिप्रियाधरशशित्विषाः अथा
रोप्यगुणाः औदार्यधैर्यगांभीर्यसौर्यसौंदर्यशक्तयः माधुर्यैश्वर्यचानर्यमर्यादाकौर्यकीर्तयः तेजस्तारुण्य
सागुण्यसौभाग्यलक्षणपरणाज्ञता: दृढप्रतिज्ञताश्रद्धामेधोद्यमक्षमाः दयानयार्जवाचारसंतोपमित
भाषिताः विद्याविवेकविनयारोग्यसौभाग्यवक्तृताः उत्साहित्वकुलीनत्वनिर्दोषत्वमहेछताः स्वबांधवोप
कारित्वभयालिकंागिताज्ञता प्रसादप्रतिभाधृष्याधिगम्यत्वसहायताः श्रीमाहात्म्यमहारंभनिर्दभत्वाद्य
भीतताः वहुश्रुतत्वसौजन्यपरिच्छेदाप्रमादिताः जितेंद्रियत्वागर्भत्वधर्माधर्मेकतानताः॥ अथसर्वांग
वर्णनं ॥ प्रपदांघ्रिगुल्फपार्ष्णिजंघाजानूरुवंक्षणं कटीत्रिकनितंवस्फिकवस्तुपस्थककुंदरं जठरंजघनं
नाभिवलिवक्षोजचूचुकं क्रोडोरोगेजत्रुपृष्ठांससकक्षदोः पार्श्वमध्यमं प्रगंडःकूर्परोहस्तःप्रकोष्ठोमणिवं

क· यनं अंगुलंयगुष्टकरभनखपर्कचपेटकं ॥ कंवः शिरोधराश्मश्रुमुखोष्टः चिवुकंहनुः ॥ स्तक्किनालरदाजि
ना· ह्वानासाभ्रूगंडलोचनं अपांगस्तारकाकर्णीभालमस्तकमूर्धजाः यथासंभवमेतेष्ववर्ण्याःस्त्रीपुंसयोर्बुधैः विभ्र
११ पदमनोहरोविलुवक्त्रः स्थलवत् द्विपादरचितस्थितिर्नृपवत् सदाचरणस्थितिंविभ्रत् भूमिवत् गूढ
पादद्वयंभिर्मंदराकर्षणरज्जुवत् स्फुरत्पार्ष्णिर्विजिगीषुवत् जंघालसत्कांतिस्कंदवत् सज्जानुगतगतवैभ
वोधनिवत् रंभोरुकांतिः कंदर्पवत् सुवृत्तेणानहर्षयन् गणेशवत् कटिकांतस्थितिंविभ्रत् नृपतिवत्
सन्नितंवामोदितोयस्तपुरुषवत् सदामनितंवालंकृतोनंदकुमारवत् नवलिमितकांतिराषाढांतरस्यभूमा
गवत् सुधीरोपस्थामोदितोर्जुनवत् नवककुंदरचितशोभः शिशिरवत् सज्जघनोवर्षाकालवत् सदापि
चंडसरभोन्नृपतिवत् नाभिभूनेस्थितिवरुनु मनस्विवत् धृतवल्लिशोभितः कैवर्तवत् द्विपयोधरसाटो
योन्नृपतिवत् कुचेष्टाभोगभासुरोऽधर्मवत् मंजुलकुचाग्रंविभ्रत् वनवत् उच्चैरंसकमन्वितोदुःकालव
स्पष्टमुन्नसंगपेशलः ध्यानस्थरुद्रवत् रंभोरामान्वितोरह्लकवत् सदादीर्घदृष्टविराजितः पातालवत् समां
सरुचिः सिंहवत् नवकस्तानः श्रेपनवत् विभुजातिमनोरमोन्नृपवत् सुपार्श्वभूषितोरावणवत् विलसन्म
ध्यमः स्वरसमूहवत् अधिकंप्रगंडभूषितोऽरण्यवत् उल्लसत्कफोणिमाधरोराजरोगिवत् प्रहस्तस्थितिर्निपे
शलोरावणसैन्यवत् करभासितो किंध्यपरिसरवत् विप्रकोष्टस्थितिप्रणवत् लसन्मणिवंधभासुरो
मुकुटवत् निजांगुलिकांतः कालदष्टवत् स्फुरत्करभोगजानतवत् नखरास्थितिभासुरः शिशिरार्कवत् ११

सुपर्वभूषितोमेरुवत् उच्चपीठस्थितिःतांबूलिकपण्यवत् अधिकंठमनोहरोमंत्रवत् गलकायासंदु
रः कुसुमपत्तेंदुवत् उल्लसितशिरोधरान्वितोवनवत् सुग्रीवोदितवैभवोरामवत् अधिकंधरान्वितोऽल्प
वत् सदाश्मश्रुतः कांतःपर्वनवत् स्फुरन्महादंष्ट्रिकांतःपल्वलवत् मुखरोचितवैभवःकथेकवत् प्र
फुल्लास्यमनोहरोनर्तकवत् वरूथावदनस्थितिःसैन्यवत् अधिकानरोविसुर्गिरिवत् मधुराधरःकुसु
वाकुवत् हनुमद्विभवान्वितोरामवत् महास्कन्धायशोभितोनसिंहनखायवत् सुसंपन्नसुनालनोरेणुका
शिरोवान् उच्चैरदनभासुरोवालवत् रसज्ञानवर्धिथानुवादिवत् कलयन्नासिकास्थितिंयाप्यवत् नवभ्रू
चितःशिशुपालवत् सदारंगज्झंडाभोवर्णीभवत् सदालोचनवासरोमंत्रिवत् सुदर्शनमनोहरोविष्णु
वत् स्पष्टांबकस्थितिंविभ्रत्सरोवत् सदीक्षितणसंस्कृतश्रुतिमार्गोयजमानवत् कलापांगमनोहरोम
यूरवत् उल्लासितारामोवसंतवत् अधिकर्णस्थितिंवहन् दरिद्रवत् वहन्वैश्रवणस्थितिंकैलासवत् ::
उच्चैःश्रवःस्थितिंवहन्नैंद्रवत् प्रतिभालास्थितिंविभ्रत्कविवत् अलिकांतःस्थितिंविभ्रत्पद्मवत् स्फुरत्पृथु
ललाटश्रीर्भृंगकच्छवत् उत्तमांगस्थितिंविभ्रत्कंदर्पवत् सदावालमनोहरोहस्तवत् वक्रकुंतलसद्युतिः
सुभटवत् अधिकेशाग्रियंविभ्रन्नंदिवत् कवरोचितःसमुद्रवत् कालेवरस्थितिंविभ्रत्कुमारीवत् सुसंस
पन्नवस्त्रासोऽल्पवत् सान्नादाधिकविग्रहोदैत्यवत् उच्चैरंगमनोहरोनंदनवत् अधिकायस्थितिःमहा
सेनानुयानोविष्वक्सेनोल्लासितविग्रहः समुद्रश्वसमानचनरभसासितोवकुलवारणेनदीनदेशःसुधा

माश्रयश्च सत्यलोकइवहिरण्यगर्भरुचिः सोमेश्वरइवप्रभासंगतः रविरिवमहोदयान्वितो अनिरुद्धइवसदो।
क॰ षारुचिः उद्भूतसारसागरइवापारिजातः रोहिणइवसरुचिरमणीयः चंद्रइवबलत्तमोदितश्रीः प्रावृषेण्यर्ह
संसंचइवसम्मानसंगतः श्रोत्रियएवसदाचारप्रियः ईवरइव संपन्नवसुधाभोगी प्रावृट्कालइव सुवर्षणः तृ
ना॰ णीरइवसदारोपचितः वैद्यइवसुस्थामोदितश्रीः वणिगिवउपासनसलक्ष्मीः सुराष्ट्रइवाधिकगौरचितस्थितिः
१२ भृंगइवप्रियगौरचिटोपविभ्रत तरुणीइवप्ररोगैरसाटोपश्रीः कामिनीकेशपाशइवसदामरसमधुरः दी
क्षितइवसुराज्यघटनादत्तः दशरथइवाभिरामोल्लसितकांतिः नृपःसैन्यमिवकलसलक्ष्मीकंसजवीरगणं
12 विभ्राणं बिल्वइवतस्थलमिव पुन्नागकृतमालालंकृतं रुद्रभालस्थि–मिवस्फुरितामलकीलालानलं काम
शरीरमिवसर्वदारूपशोभितं चंद्रमिवविशाखानुगतं समुद्रमिवविद्रुमभूषितं रामसैन्यमिवसंजपावनं
विभवं रविमिवतापिच्छविराजितं नेपालमिवराजिताम्रश्रियं नेत्रमिववकुधान्यपुष्टश्रियान्वितं वनंहिम
वना ५ वंतमिव सदागजातिमनोहरं मृगांयोपचितवकुशोभांन्वितं नगरंनारीवशृंगारोपचितस्थितिः सर्पइवस
द्विषाणांश्रियंविभ्रत लोहइवसदात्रपुच्छविराजीहूंषभः नृपइवविपक्षोपचितविभवः रणइवस्फुरद्विप
क्षतिः नडागइवशतपत्रविराजितः पक्षीपद्मइवसदामोदरसोदरः शरत्कालइवउच्चैकैरवभूषितः गिरि
रिवकंदरचितशोभः मेघःप्रावृट्कालइवसदासमुपाश्रितः रावणइवसकलंकाभोगः रविरिवसुधामेदिन
श्रीखंडःस्थाणुरिवापत्रपः गजइवपरमहेलाविलासी स्वर्गइवसुरतश्रियंविभ्राणः कामुकःकुहूचंद्रेर १२

वस्त्रर्यसंगतः भंगमलोत्तासीद्दुर्जनः नागगण इव तिमिरो चितः वियोगीव विलासितापः समुद्रः इव
तीवसमांसमीनागोः हरिरिव पद्माकरभूषितः स्वर्ग इव सदान वारिः गजः गणेश इव परमोदकरुचिः व
राहः जेनतय इव वक्रुलक्षणः वणिक्नारद इव कलहावस्थितिः कामिनीजनः शुक इव सदानुमा
नसाकिंकः निर्घार इव एशुलक्षणः वाजी कविरिव वक्रुलोहेकवाटं निशीथ इव प्रवलतमावाहिनीभृ
मंडल इव गिरिशतश्रियं विभ्राणः रावणः विलुरिव सदारमानवप्रीतिक्रान् प्राहृत्कालः महाकविलोक
इव सरसोपचितपादो गिरिवर्षोपलि इव सत्वरत्नयान्वितपरिव्रा इति विडम्बेषः ॥ अथ शब्दैरपूर्वार्धैः पू
र्वभागप्रयोजितैः श्लेषाय शब्दमध्येषु नितिपेदत्तरं यथा अपूर्वस्वरेण्वेत्रः आचितविटकशोभी उद्योतिप
रागशोभः अंचितगजयुतः खचितयोनयुतः चनवर्धिस्मरः कविराजितगलः दामोदितनवश्रीः परोचित
वलः नव्यामलत्रनाथः परोचितवनशोभी प्रमोदितकटस्थितिः वलोचितहलश्रीः वामोदितवनस्थितिः
विक्रांतभवोपेतः विभूषितपदान्वितः वियुक्तजनप्रियः व्यामपत्रहारी भरोचितरतश्रीः रचितरमणीभा
सुरः सततरसलस्थितिः स्वामोदितवरश्रीः त्रमोदितपणश्रीः संग्रामसारभूषणः सभूषितशायपुतः स
भावितमहोदयः कलोपयुक्तकपोनवान् प्रसवलितप्रपादोपेतः प्रभ्रष्टप्रमदोदयः विमुक्तविरहस्थि
तिः मालोपयुक्तमानवचनः मारहितमाधवालसित्त नरहितनगरालंकाराः स्वरहितसधर्माश्रयः रचित
श्लेषैर्वर्णपवर्गाहितामभिः उपमानकृतोल्लासैः साधयेत्सर्ववर्णनं अहोगोरचसलक्ष्मीर्यामिनीकामिनी

क॰ ता॰ १२
13

पतिः सपर्वं पर्वतीपम्पभंगीभंगीकरोत्यसौ गौरीभूतकलाशालीपरस्पुआसितोदयः सपीवरसितोल्लासः स
ष्टं स्वेतश्रियं वहन् सदावलाकासितश्रीगिरीशाचलसच्छविः स्फुरच्चंद्रकसंल्लक्ष्मीजनसारद्युतिं वहन् सदा
नवसुधाशोभी विभ्राणोराजतश्रियं जातरूपचयच्छायोमधुपीतप्रभान्वितः कर्णिकारचितच्छायःपरागश्री
विराजितः अधिकारूरापसंयोगभीनवेनमहसावृतः ॥ वद्रुलोहितसंपतिःप्रवालद्युतिपेशलः अधिकडुश्रि
यं विभ्रत्कुडारचितवैभवः नवारसरसाटोपः सदासरलसद्रुचिः विभात्यधिकपीतश्रीरासमभासितवैभवः अ
सितत्वमनोहारीवकुशणमलतान्वितः स्वभावनीलसल्लक्ष्मीः सदारामोदितद्युतिः केशवामोदितच्छायोनदी
नश्रीमनोहरः अंधकारातिरोचिष्णुर्विभ्रत्कुवलयस्थितिं स्वर्जनस्थिति रोचिष्णुः स्वर्गलाभचितस्थितिः सदा
दिविहितोल्लासः सुरावासनयान्वितः स्वर्गः सव्योमासंगविद्योतासत्रिभोगमनस्थितिः अभ्रांतद्युतिरोचि
ष्णुःसदाकाशचितस्थितिः व्योम ॥ स्वयंभूस्थिति विभ्राजी संपन्नवसुधास्थितिः स्फुरद्धरांकसंशोभी सुवृत्त
मासमलंकृतः भूमिः सदावलिसमुल्लासी सद्रुपातालवैभवः अहीनभोगविभ्राजी भद्रास्थितिसुंदरः पा
तालं ॥ सच्छ्रीकाननरोचिष्णुः कांतारचितवैभवः अधिकासारसारश्रीर्विधुनीतश्रियं वहन् वनादिसर्गस्थि
तिमनोहारी सदानीरोचितस्थितिः सज्जलत्वणविद्योतिसदंभस्थितिपेशलः जलाधारः ॥ संपन्नवेश्मनि॰
स्थायी सदनस्थितिभास्वरः सद्मनःस्थितिमृद्धिभ्रत्सशोभिनिलयस्थितिः गृहाधारः ॥ अहोवामनताटो १२
पः सदाखर्वैनमास्थितिः अधिकं प्रांशुतं शोभी सर्वदावालसद्युतिः आकारः अचलस्थितिविद्योती सदा

स्थिरचित्तलक्ष्मीकोमनोज्ञतरलक्षणः स्थिरादिः उपकंठस्थितिं विश्रान्तनीडस्थितिपेशलः अभ्यर्णास्थि
तिविभ्राजीडांगावुनिकटस्थितिः समीपं ॥ परमस्थायीविशदच्छायः स्वच्छलच्छायोहृद्यप्रतिभा अपि
न्नडांगः कान्तेंगेनप्रखरोत्पन्नंत्तितिमापन्नः उक्तवैपरीत्यं ॥ इतिव्यतीयकुसुमं ॥२॥ एकमात्मेंद्रहस्य
स्मरदस्युक्रतुक ध्वयंपत्तनदीकूलासिधारामनंदनाः त्रयंकालाग्निभुवनगंगामार्गेशा गुणाः श्री
वीरवाकलिदासकाव्यस्थूलशिखावलिः संध्यापुरःपुष्कराणिरामविसुज्वरांत्रयः चत्वारिवेदब्रह्मा
स्यवर्णाब्धिहरिवाहवः स्कंदीनिदंतसेनांगोपाययामयुगाश्रमाः पंचपांडवरुद्रास्येंद्रियस्वर्ईव्रताग्नयः
महापापमहाभूतमहाकाव्यमहामखाः प्रणालक्षणान्यंगानिलवर्गेंद्रियार्थकाः षडङ्गकोणत्रिशि
रोनेत्रनक्षांगदर्शनं चक्रवर्त्तिमहाभूतेनवदनन्तुगुणारसाः सप्तपातालभुवनमुनिद्वीपार्कवाजिनः
वाराब्धिस्वरराज्यांगव्रीहिवन्हिशिखाद्वयः अष्टौयोगांगवसवीशामूर्त्तिदिग्गजसिद्धयः ब्रह्मस्तुतिव्या
करणादिव्यालाहिकुलाचलाः नवांगद्वारभूखंडकृत्तरावणमस्तकाः व्याघ्रीस्तनसुधाकुंडशेवधयंग
रसग्रहाः दशहस्तांगुलीशंभुवह्निरावणमौलयः कलावतारादिग्विश्वेदेवावस्थेंदुवाजिनः एकादश
महादेवाः सेनाश्वकुरुभूपतेः द्वादशार्कमासराशिसंक्रांतिगृहवाहवः शारिकोष्ठकसेनानीनेत्रभूपतिमं
डलाः त्रयोदशाःस्युस्तांबूलगुणा अथचतुर्दशविद्यायममनुस्वाराङ्कवनभुवनतारकाः तिथयःस्युःपंच
चदशषोडशेंदुकलात्मकाः अष्टादशद्वीपविद्यापुराणस्मृतिधान्यकं विंशतिरावणभुजांगुलयोथश

क॰ तंयथा धार्तराष्ट्राः शतमिक्कारकाः पुरुषापुषं रावणांगुल्यत्रुद्दलशक्रयज्ञाद्धियोजनंसहस्रंजाह्नवी॰
वक्त्रशेषशीर्षांबुजवंदाः रविबाणार्जुनकरावेदशाखेंद्रदृष्टयः एतेषांयथासंभवमुदाहरणंएकेनभू॰
ता॰ मिविमेरुमहीधरेणवत्सःस्थलीमधुरिपोरिवकौस्तुभेन योरिंदुनेवदशनेनगणाधिनाथास्तुंडेवदेव॰
१४ नालमकारिधात्री पीड्यमानाद्दष्टंताभ्यांप्रियदोर्भ्यामिवप्रिया सिविदेचचक्रंपेचसम्मोहचसाच
14 मूः कंबेयमस्यांमंडमथ्यतारस्वरत्रयाधारइतित्रिरेखः संददातित्रिजगज्जयायप्रयाणशंखोमकरध्व
जस्य किंरोमराजीयमुनाप्रवृत्तोवलीकलयत्नंनंगः कस्यापित्रयेण जितस्तपस्वीनमेवजेतुंतनुनेतपां
सि व्रकोदराद्याःसहनामहाश्रियः सहोदरालंपरिवित्रिरेल्पं गुहस्तिनोह स्तमिवासहत्रुणाच्छिदाति
दानंरणपारदारदाः पंचत्वंपंचेषोर्जगदारंभायपंचभूतानि पंचशराःकुसुमेषोर्दिविमौविगिरिश
स्यजयतिपंचमुखी नवोग्रमूर्तेःशरभूप्रतापोदधेषडंगस्यषडाननत्वं यत्कुंडलानीवविरेजुरुच्चैस्सुंड
युतेर्हृदशमंडलानि लोकेषुसप्तसदधत्यतिगौरवंयेयेषांग्रहाण्युपरिसप्ततुरंगमस्य सप्तर्षयोयजन
पिशंगजटाजयंतितेसप्तहेतयइवज्वलनस्यमूर्ताः गौतंदिगंतेषुयशोष्टमूर्तिमूर्तिप्रभतेष्टदिगंतष्ट
दिगीशमूर्तेः अष्टांगयोगात्कलिताष्टसिद्धिश्रोतंदधेष्टस्तुतिनांविधाता अंतलसिद्धंतसितद्युतीनिकृ
तानिलकाधिपतेःशिरांसि नवापिलक्ष्मीमणिभासुराणांदधुर्नवानामपिशेवधीनां निजास्तुनीरैः स्व
पिताद्दिषड्भिः प्रदीपितामौलिमणिस्रजाभिः दशापिनेपादनखाःप्रयांतिदिशांदशानामपिदर्पणत्वं

इतिद्वितीयस्तवकेचतुर्थंकुसमं ॥४॥ रूढयौगिकमिश्राख्यास्त्रिधाशब्दाप्रकीर्तिताः व्युत्पत्तिवर्जितारूढाः
शाखाश्वाखंडलादयः योगोगुणेनक्रियया संबंधेनकृतोन्वयः गुणःस्यान्नीलपीतादिनीलकंठादयस्ततः
संख्याप्रपिगुणएववैशेषिकमतेततः पंचेषुषण्मुखदशग्रीवैकरदशनादयः कविरूढिच्युताः श्रु·
श्रवपुःषट्कंधरादयः क्रियाःकरोतिप्रमुखास्ततः स्रष्टृहरादयः स्वानेनस्वपतिभुकालयनमत्वर्थका·
दिभिः संबंधेस्वामिनोनामकविरूढ्यानिगद्यते भूनेताभूपतिर्भूभृद्भूपालोभूधरोंशुमान् कविरूढ्ये
वनन्वेवभूमानंशुभृगित्यपि जन्याद्विधात्मकस्सक्तकर्तृस्रष्टस्रग्जनकमुख्याः जनकायोनिजजनि·
भूसंभवभूतिसूत्याद्याः नयथाविश्वविधाताविश्वकरः विश्वसृड्विश्वकृद्धि कर्त्ताविश्वस्रष्टाविश्वस्र·
ग्विश्वजनकः जनकाद्यथा आत्मयोनिः आत्मजः आत्मजनिः आत्मभूः आत्मसंभवः आत्मरुहः आत्म
भूतिः आत्मसूतिः आदिशब्दाद्ध्वाप्यायनादयः धार्याण्याएपस्त्वमोलिंकध्वजभृन्मंडनसमानाः धवमूर्त्ति
मालिमत्वर्थशालिशेखरसटत्राश्च यथाश्लीतथासर्पानशशीहरणेतथायथेंदुमौलिर्नतथागंगा
मौलिस्तवाचकः भोज्यादंधः पायिलिङ्गजनपानाशनादयः भोज्यभोजकसंबंधाद्यथासुरसूतांधसः
पतः कांतादयिनावधूप्रणयिनीप्रियांगनाद्यतुल्याः पत्न्याः प्रणयिधवाद्याः पतिपत्नीभावसंबंधान् स·
खाः सखिप्रभृतयोवास्यद्यानीशनप्रायःज्ञातेः स्वसृतनयात्मजाग्रजावरजसंकाशाः आश्रयतःसद
नाद्याः सद्मश्रिणायप्रकाराश्चवच्याद्विड् जिरपातीद्वेषिप्रमुग्ध्वंसिशासनविपत्ताः अप्यंतकारिसूदन

दर्प्पह्रिदमनदारिमथनाद्याः संबंधोहिविवक्षात इतिपदादेकतोपिसंयोज्याः औरोनिवह्निबुधैः प्राक्तंकथि
ताः संबंधिशब्दास्तेवृषस्यसन्निवासस्तेशंकरोवृषवाहनः धार्यतेनुवृषोकोयंसस्तेवृषपतिस्तसः व्यक्ति
चिह्नांकिनोजातिशब्दोपिवाचकः यथागस्त्यनिवासादिग्दक्षिणाशाप्रकीर्त्तिता शब्दौत्रिपंचशब्दादिवा
चकौविषमायुजौ योजयेस्त्रिनेत्रपंचशरसमच्छदादिषु इतरांतेनान्यपूर्वोगुणशब्दोर्थविरोधिनंवक्ति
यथासितेनतरोप्यसितपक्षप्रतिपद्यतेकुलः जलदादिषुपूर्वपदेसरोजमुखेषुचोत्तरपदेषु सुरपतिसमे
षुचोभयपदेषुपर्यायैःपरिवृत्तिः इतिपरिवृत्तिसहायेयोगात्तयोगिकाः शब्दाः परिवृत्यसहायेते मिश्रा
गीर्वाणतुल्याः॥ इतिकविकल्पलतायांद्वितीयस्तवकेमिश्राख्यंपंचमंकुसुमं ॥ समाप्तोयंद्वितीय
स्तवकः॥ अथराजेन्द्रणांगंगास्तुतिर्भगवदीरणं विशालापल्लजागादिवर्णितंवादितजेनं इतियत्रनिग
द्यंतेक्रमेणकुसुमानिषट् तंवदामिकथाकल्पविजिगीषुकथायथा वादीचप्रतिवादीच प्राश्निकोथस
भापतिः चत्वार्यंगानित्वंगानिकथायाःसप्रवर्त्तते अनिंद्यःसर्वविद्यासुसर्वालंकारपारगः सवित्ताक
विनापश्यकाननेनकाकर्कशः भरतेभारतेभिन्नः शास्त्रोमंत्रादिनाथवा सुवेशः पुरुषोगच्छेत्सभ्यांसं
भावयन्सभां अतःप्रथमतस्तत्रधरित्रीरमणंप्रति विद्वद्वृंदप्रमोदार्थमाशीराशीनुदीरयेत् स्वल्पस्तु
विस्तारियशः प्रशस्ति आजिसुहोसेभवतेवते— विपत्तलत्तत्तयदत्ततीक्ष्णः कौन्तेयकान्तायतरक्त १५
णाय अनल्पकल्याणभवनंभवप्राज्यंसाम्राज्यमासादयचतुःसमुद्रमुद्रवच्छेदिनींमेदिनींपरिह्रियप्रताप

नापिनारिवर्गैर्भर्गोपमोभूयाः विनायकोवनाकोविदस्तुभवतु भवतः शारदाशारदाभ्रशुभ्राविभ्राजताम
कुंठेभवत्कंठेसूर्यः सूर्यचितः प्रचितोपचयमाविरमारचयतुत्वां अमंदानंदहृंदायमंदाकिनीसंपद्यतां भृंगी
शभृंगारकारिवारिभाग्भराग्भरापमात्रगात्रमतिमात्रमत्रभवतोभवतः पवित्रयतुसर्वतः पर्वतसुताय:
तिः पातुगंगाभृंगारितशिराः शिवः शिवंदिशतुदेवायसर्वमंगलामंगलास्पदंकरोतुत्वांप्रभविष्णुर्विष्णुः
पुष्णातुजिष्णुनात्रवसदामोदरः सदामोदरस्त्वयि भवतुत्वयिकरोतुकरुणामरुणानुजध्वजोमुकुंदः कुंद
सुंदरं यशस्तवकनारकिंतावरंविरचतु जायतांनिद्रायतांत्रिभवभवनैर्भवतंभूषयतुभगवानभ्युदयायजी
वराजीवभूरिवत्सरशतानिचिरंविरंचिरिवचंचितकालकलयतुपुष्कलमायुः अरविंदनंदनोमुदंसमुदं
चतुनिराविलमिलावलयंमामंलयमहिमालयजुषप्रबलरिपुकुलप्रलयकालाग्निरुद्र अनंतगुणमणिग
णसमुदयसमुद्रद्रविणगणागणेयवितरणात्कृणीकृतगीर्वाणवृत्तभरतभगीरथसूदशरथनहुषः
सःत्तविनयविनमद्वनिधरनिवहवहचरणचीरुचीमीकरसुंदरारविंदसुहृदहृदयनीरोदमोदमानगोविं
दरुद्राणीरमणचरणपरिचरणचारण समस्तसामंतसीमंतिनीसीमंतसिंदूरहरोत्सारणकारणनिःकृपः
कृपाणधारावलुप्तमेदिनीपतिमुंडमंडलीमंडितचंदीशमूर्तिमहीमंडलंवलवद्दरिवल । दलनलीलाखंड
ल अतुलतुलप्रमुखप्रतन्यमानमहादानसंतान संतोषितसर्वोर्वासुपर्वप्रणीताशीर्वादनादप्रमोदमान
मानसपशोराजहंसोत्तासलीलानिवासमानससरंभोतंभितासिंदंभोलिलीलादलितारिदंतावलावली

मुक्तमुक्ताफलोज्वलराज्यलक्ष्मीरक्षणविचक्षणदक्षिणादोर्दंडहिंडीरपिंडपरिपांडुराखंडयशश्रीखंडमं
कं॰ डितजगदंडविलसदवनीपनीपकदारिद्र्यविद्राविद्रविणधाराधरधराधरनर्जितोतर्जितधनर्धर अंगवं
वि॰ गकलिंगभद्रलिंगतैलिंगमगधमलयमालवमरुकुरुनाभीरनाहीरसौवीरकरवीर कीरककाश्मीरहरिकेलके
१९ रलकौशलांतर्वेदिवेदि महाराष्ट्रसुराष्ट्रलाटभोटवराटकरहाटकर्णाटमोटगौडचौडद्राविडानर्तनृत्यकी
16 र्तिनार्तकीनिरूपणनिपुणगीर्वाणगणस्तूयमानदोस्तंभसकलसफलसमारंभचातुर्यमाधुर्यस्थैर्यसौंद
र्यशौर्यसौकुमार्यमर्यादायानयाचारविचारदाक्षिण्यदक्षताद्यखिलक्षितिपगुणग्राम अनवरतक्रनश
तानुक्रांताराम अमंदरादोलदोलायमानोद्दामदुग्धाब्धिप्रसूतकमलासभवन भवनगरनाथमधुमथन॰
ए चरणस्मरणपरिणतपुण्यजनानन्यसामान्यवैभवासमविकाशकाशकरहास व्यासोपन्याससंकाशवाग्विला
सतिवासकालिदासधवलधामाधिरूढसमूढशृंगारप्रौढप्रमोदप्रमदामवालसविलसन्नयनराजीवजी॰
वनत्रिभुवनमनोमनोहरमधुसंकरकेतकेनकीवनजायसभयजनशरणजय कमलसमस्तचरणजय॰
मदने मदहरणजय धरणिभरधरदेवनयनाभिराम मिवलोचनगोचरीकृतपूर्वकृतकृत्याः प्रशांतस्वरद
षणेपसवदंड्कारणपभनयरश्वसमनिष्मीहि अयं हि संप्रतिसप्रहृतोदेवस्यमासोत्कारः संसारमरुसंचार॰
समनुभूतप्रभूतखेदानांतापत्रयापतमाना मस्माकमकस्मादजनिसुधाकादंबिनीकदंवसंबंधः अनेनच॰
सुधाशीकरपरिस्यंदिनाकालजलजलदेननिर्वापयतासर्वतस्तापनमंशरीरं आंतराणिचकरणानि

किंकिमस्मभ्यंनोपकृतं कानिकानिचसौख्यानिनोपनीतानि काःकाःसंपदोनसंपादिताः केषांकेषांकल्याणा
नांनभाजनीकृताः किमनल्पजल्पकल्पनयानयानिःशेषमहोदयोदयानामनिभूमिमध्यास्महे देवस्यप्रार्थक
सार्थप्रतिनिमिधिप्रतिनिधिः देवर्देवैद्रुद्रोपैद्रुहिणमुद्राधरसत्वाः अयंनोदेवेनपवित्रचरित्राणिमित्राणि
परिस्कृतानिनतिरस्कृतानिदेवायमेवायतयत्नदः स्यदुःस्थीकृतंसामंनसहस्वमजस्रंस्पृहयति देवादेवा
धिपादिवत्रस्ताः समस्तावनिभृतोयत्क्रमपाक्रामन्देवस्यनिर्दोषःकोषःपोषयतिमनीषिमनीषितं देवेच
प्रसादस्तमुखेसम्मुखीशेमुषी अपिचदेवस्यमहीमहेंद्रस्यापिसहस्रसार्थपतेरश्रांतस्थितेर्बहुनयनलाभस्य
सहजन्यायालोचनमनोहारिणःकरसंभृतनशानकोटिरभृतभुजः संतानमालभारिणः कनकाचलरुचे
रुच्चामरराजितस्यस्वयंभूमहितस्थितेः कांचनशोभांदधानाःसुधर्मसभासभासदः सुमनसःकाम्यमनोज्ञ
सुचरितंसखावरप्रणयिनःसुखलीनागंधर्वाःगुरुर्गुरुमेरुन्नर्तितरंभासंभावितसदानंदनमुद्यानं अहोवै
चित्रमत्रजनपदाःसदानयत्ताः अनीतयःउपचितवहुव्रीहयोः विग्रहाःसमहाधनानोवहुधान्योदयोदासि
नः वहुखलाःसज्जनालंकृताःलब्धसन्निधानाःवैदूर्यभाजः नितांतप्रणताः उच्चताभृतःकुलीनाःसदानभो
गाः मंत्रिणःसदाचारमातंगाः स्पृहणीयदानाः भुजगवलयाःदत्तमखजुषाः भृतिभृतोरजोरहिताः सु
केशाःप्रिकेशाः परिजनःकलानिधिर्नदोषाकरः दानंसमानमसमानं किंचकिंचनवचनमुच्यमानमधुनामे
धुनासमानमधुनाशनावतारः तृणमवधारयतमनसिधारयतच तथाचामीचामीकरावलवदचलाःकला

कु॰ कलापमंडिताः पंडिताः खंडिताखिलविपक्षाः तान्प्रतनाममामकं चापलं विचारयंतु वमयानिरूप्यमानमनु-

वि॰ चितं मन्तु चितं वा यदेते सदसद्विचारचातुरीधुरीणा ननाश्व शिवप्रसादादासादितमहिममहिमानोन्नताः

नतांतेवासिवासनोचितव्याख्याः संख्यावद्गणनायां पाणिनीयाश्व गणनीयाः सकलदिक्कुलबालनील रमा ४

१७ 17 नकपोलस्थलमलयजमंडनायमानयशःप्रसरादुर्व्यपोहमोहमहांधकारप्राग्भारसंहारैककराः कलिकल

षकालकूटकवलकलाकलितनीलकंठावताराः अमंदमंदरगिरिपरिलंभितक्षीराब्धिमथ्योत्तरलकल्लोल

विमलमुक्तिमुक्तिफलकलापालंकृतकंठनालाः अनेककलाविलासोपहसितमितकलकलानिधयः नि

रवद्यविद्यानवद्यापद्यपयोराशयः संसारसारसतः प्रकाशभासमानासमानवाग्ब्रह्मब्रह्माणः ब्राह्मणाः

स्त्वनुरुदधिमेखलाखेलदुर्धरं खेलकीर्तिनर्तकीकाः सकलकलाविलासभीजनभाजना भ्राजंते ॥ इतिल

तीयस्तबके राजदर्शनं नाम प्रथमं कुसुमं ॥ १ ॥ देवसोपासनाशसनाकृष्टाः सत्वरागतवस्त अपि वयं पल्लववि

लंबभाजो यदभ्रमभ्रमहे तूलत्वेहेतुमाकलयंतु आत्तामद्रात्तामंडपमंडितस्य पंचेलिमफलास्वादमोदमा

नजानपदस्यविलेकसदमलकुसुमसमहसौरभ्यलुब्धदलिकुलकलितललितक्रीडाक्रोडस्य मध्ये चलद-

ल लतमालतलशिलातलकलितनिच्छमपद्मासनं निश्वासनिस्वनिस्पंदनासाग्रजाग्रज्जाग्रन्नेत्रा भागं निस्पंदमा ८

नस मदोदबिंदुपानपीनचकोरचयरचितपरिचयरागाविदारित्तानासि चर्यं निखिलोपनिषन्निषसमा-

नसं परमहंससंसदवतंसं दुरतिक्रमदुरिताक्रमबाधिवाध्यमानजगदंकारनिर्विकारं संश्लिष्टमष्टसिद्धि

भिः अमंत्रं मंत्राणां मित्रं मैत्र्याः शरणं करुणायाः मंदिरं मुदितायाः सपत्नमुपेक्षायाः क्षेत्रं क्षमायाः प्रासा
दं प्रसादस्य कोषं संतोषस्य शैलं शीलस्य सत्पात्रं पवित्रतायाः सौधं शुद्धबुद्धेः आधारं धीरतायाः गुरुं गुरुता
याः चिदानंदं संपदां आश्रयं श्रेयसः उपास्योप्युपासनीयं परमं स्वशमस्यापि सम्यगनुगम्यं योगस्याप्यनु
योगी योगं श्रद्धाया अपि श्रद्धेयं अस्पृष्टं दुष्टतया अनवगतं मूढतया निरस्तं नास्तिकतया वंचितं कुचि
न्तया दूरीकृतं दुरितैः अगृहीतं प्रतिग्रहैः अवज्ञातं अज्ञानेन अनंगीकृतं अनंगेन क्षिप्तं क्षमतया उत्सारितं मा
त्सर्येण असेवितं विषयैः अलब्धं लुब्धतया वर्जितं अनार्जवेण अशीलितं दुःशीलतया निर्वासितं दुर्वास
नाभिः अकलितं कलिना महिलामहिलालामिव परिहरंतं महामंत्रिणं पवनाभ्यासघटितसंधिविग्रहं
कामनया वर्जितमपि नकामनया वर्जितं निःकोपचयमपि निष्कोपचयं स्फुटमहसमप्यस्फुटमहसं नतापका
रिणमपि नतापकारिणं गिरावनप्रियमपि गिरावनप्रियं पुरुमप्यपरुषमद्राक्षमलक्षमभिरभिनवैरसमानं
भासमानं अथाभ्युत्थानवेलालीलायितानंतरं बद्धांजलिर्निरवद्यां गद्यपद्यमयीमयमुदाजहार भारतीं ॥ य
था ॥ जन्हुजे मम शशिप्रभासिते भासितभासिते शंभुमुकुटे सदानवे दानवेंद्ररिपुपादनिर्गते भवभवाब्धिपार
रदापारदावतवीचिनिचयक्षालितालोकलोकमले कमलेशयकमंडलायमानपानीयधारावधूतनवसुधे व
सुधेश्वरभगीरथपथप्रवर्तमानजलकल्लोलमिलद्डिंडीरपिंडविडंबितहरमनोरमतमहासे महासेनजननि
जननिकरनरकहारि वारिपूरितत्रिभुवनभवने भवनेत्रानलकीलकवलितवालेंदुपालनोचितपयः।

प्रदानकुशले कुशलेखांकितसमीपावनेपावनेदिंदिरमंदिरारविंदसुंदरमेदुराये दुरापेश्वरशिरःसंचारसं
क॰ जातपरमगौरवेवे गौरवेशविशेषप्रभाविनिंदितशारदजलदे जलदेवतावगाहनलब्धभिनसितच्छदनिव॰
वि॰ हभासमाने समानेकप्रदेशसंचारिहरिणप्रारब्धकेलिसंगरे संगरोचिततटनिषण्णमुनिजनाकर्ण्यमान
१८ मानमनोरमारवे मारवेदनानभिज्ञवैखानसमानचिनमारसवने सवनेज्यमानादिपूरुषवक्षः पवलस्था
18 यिकौस्तुभप्रभासमहसिते हसितेश्वरशिरोवर्त्तिशीतद्युतिकेतकिकलिके कलिकेलिभवन भवनगरदाहा
दुरयमानलप्रभावारणे वारणेंद्रावगाह्यमानघनरसे नरसेमखीसमदयागोचरहरमौलिमालतीमाला
म भ्रमकरे केरश्वरष्टष्टाधिष्ठितचरणकिसलये सलयेंद्रादिवृंदारकवृंद[illegible]धीयमानयज्ञे नयज्ञेश्वरभार्गवां॰
गिरसवाङ्मनसागोचरप्रभावे प्रभावेश्मामृतरश्मिमंडलाप्लावनसुरसे सुरसेव्यमानसैकतसन्निधाने नि
धानेश्वरशैलशिरोविहितरंगेनरंगेरितनीरजोदरकुंजगुंजद्भ्रमरे भ्रमरेणहरणप्रवीरांभःसंभावसंभाविते॰
भावितेश्वरप्रलेवजयकलापे कलापेशलसर्वासिविलासिनीजनजनजयनीवरुद्धमुग्धप्रवाहाक्रष्टत्रिवि॰
ष्टपविटपिप्रसून धवलिते वलितेजोहारिहरिवामपादप्रहारभिद्रब्रह्मांडमंडपमध्यमराजनेकेलंभायमान
महाप्रभाशोभितजगदीप्तिने दीप्तिनेशितलोकप्रदानपटुतटनिविष्टसंतुष्टनैष्ठिकगोष्ठीस्तवाविर्भावितवा
सवेवासवेसवेतनिकुंजनिषण्णकिन्नरीमिथुनोपगीयमाने यमानेकमदविनाशनोद्धुरनरवारिधाराधरे रा १८
धारेवतीपतिसमाराधितमातकलिंदकन्यापरिरंभणावामहरिहरकायशोभे यशोभेशप्रकाशनाशि।

नदुरितांधकारविसरे विसरेखायमानहरशिरश्चंद्रचुंवनचटुलचक्रवाकचक्रवालवाचालजलव्यतिकरोद्भूतस
गरपार्थिवकुले वकुलेडुडुमादिद्रुमच्छायानिषण्णकुरंगकुलकवलीक्रियमाणतीरकलमेकलमेखलानिनादा
नुवादि राजहंससरसितोल्लसितविपुल पुलिनजघनकेतनकेतकीवनपवनांदोलितनीलोत्पलकुंतले कुंतले
लिहानभीषणसमरार्णवसंतरणप्रवीनदेवव्रतनिपीतकुचकलशेकलशैवालमंजरीग्राससलालसतिमि
ग्मकरविराजमानप्रवाहभूषिसमदहनमस्ले नमस्तेमहोर्मीजिताहीनभोगे नभोगेयकीर्त्तिनमद्धिप्रसिद्धेप्र
सिद्धेस्तगंगेमदंतेंवुधारावुधाराधितेदत्तसंतानभोगेननभोगेखलाशीविशांतकनिःशकवीशकवीशस्तवे
मंस्तवंव्याननतानंतकीर्त्तिः कलाभाजनानां — रोदामदेवेश्वरोपित्वाभिधायविरराम ॥ इतिद्वितीयंकुसमं ॥ अ
वि थंहितलवस्पभ्रूसंज्ञयावहूताः सविनयमुचितोपचितामेतांवाचमवोचत नमःकमलकामुकानुरावतर
णेभ्यः श्रीपादेभ्यः संप्रतिप्रसादप्रासादतः संसारगुरुमरुमरीचिकावीचिकातृषापगममाजः सुधासाग
रमगाधमध्यमध्यगमामवपतर्हिवर्हिवाहनः कृतात्मसंवाहनीज्ञानदर्पणः कृतनिजार्पणः स्वयोयात्तव
स्त्वद्वाक्यमाशिश्रियेतिः श्रेयसश्रेयसे अधुनाधुनानापापानिस्वरधुन्यधुनीननामपासीत् अतोऽस्माकंन
भविताभविता भगवन्भवन्मुखसरोवावलोकनाद्दुत्सालितकल्मषोकायनिकायस्पफलमविकलमवापाम
भवानेकोपयातकव्रातकलभकुलनिराकुलकवलनकठोरकंठीरवः भगवदागमनप्रसंगेगंगाप्रवाहइ
वात्रप्रायेणप्रावर्त्तत युष्मदिजयव्याजेनराजीवजन्मासन्मार्गोपदेशायाम्मेमाजिहीर्षतेस्मउन्निद्रश्चंद्रोवाग

त्यधरणीसरणीरमृतसारणीभिरभिषिषेच किंबहुनाभवादृशांदर्शनमेवदारुणदुरितदारुणंसंभाषणमे
वनिखिलोपनिषण्णंस्पर्शएवसर्वाश्रमलाभाः शुश्रूषणमेवब्रह्मशुश्रूषासन्निधानमेवसन्निधानंसमारा ध
नमेवधनंतदद्यनिरवद्यदिनं तिथिरतिथिःश्रेयान्मूर्तःसंपद्यते मातापित्रोःपवित्रोन्वयःप्रतिष्ठानिष्ठामवाप
नित्यकृत्यानिकृतकृत्यानि नित्याभ्युदयचयभाजोवयं यद्यपिकृपामृतस्पृशादृशामृशंकृताःस्वछंदमागछ
द्भिरस्वल्पैभिः केकेवाश्रमागतश्रमाविश्रमादकियंत कश्चिद्दुर्लालापचनतामातनोति अत्रपवित्रचरित्रैरयं
कियंतिदिनानियावदावसथःसनाथःक्रियते कियंत्यहानिपुण्यहानिरहितैरिहातिवाहनीयानि यानन्ती
र्थैः कृवाथियासापिपासातिशयदायिनी भगवतः कियंतःश्रीमतामंतिकेज्ञानामृतस्नानकाःस्नातकाःप्रति
निवसंति निषिद्धविरुद्धजनाधिकरणंकिमधिकरणं व्याख्यायतेख्यातिपादैः श्रीपादैः कियत्संख्याःसंख्या
वंतः श्रोत्रियाःश्रोतारः प्रशस्तसमस्तपुस्तकसंग्रहेःनग्रहोस्तिनसमस्तिवासन्यासाद्यागेवगेधचरितेर
धिजगेखगेंद्रवाहनावाहनावाहनामलमतिभिः उत्तसन्यस्तपुण्यराशिभिः प्रथमाश्रमादेवदेवतावतारैः
सन्यस्तं अथवाण्डुलश्रमाद्वितीयाश्रमाद्विश्वाभयदानदक्षिणहस्तानांसन्यस्तानां काकोदरनायकोद
रसद्मदामोदरहृदयश्चोषो — सितरमास्यानिकतिपयचातुर्मास्यानिसंप्रतितिप्रतिम प्रस्तावज्ञातस्वरगुरवः
श्रीगुरवः कश्चित्तुपवर्तनेवर्तते कियातीयतोभ्यरण्णमज्जनिजनितःप्रभृतिवर्षमाला अथमेद्यपादानामां १९
घ्रिमायुकरोभिज्ञापीयूषकलामनूचानांचयगृहेषुग्रहिष्यति किमेकस्यापिभाग्यभाजोमवेनेभवनेपथ्यम्

नीप्रभूताभिख्यगभविष्यत्येकाभिताश्रन्यस्य श्रीमतांवेदांतेवंदांतेवास्तिप्रसिद्धिरेवजनोभवन्महिमानं मीमां
सांनिसीमांसांप्रतिपद्यामहेमहेच्छानांभट्टपन्यासाद्विहितकरुणानुवादा श्रतपादानुवर्त्तिन्योविद्याः प्रसिद्ध
वौद्धप्रयुक्ततर्ककर्कशरीरिभ्योनविभ्यहिताः प्रकाममामनंतिसांख्येः संख्येतयसंख्यावत्संख्येमुख्यतया
स्विखंते लेखैरवयुष्मादृशाः आपातपातंजलधिरंजलिनाकलितः कलितमोहारिभिः गुणानांसा
हित्यमादधातिधात्वत्तस्यानाम् ततद्रसप्रसविलंकवित्यंविभर्त्तिकीर्त्तिवनामनस्तुस्तुमः अतएवयु
ष्माभिरनुष्माभिर्षंगैः समंस्तविस्मयाः समगस्महीत्यभिहितेविहितयथोचितानुवादेप्रदत्तिणचरण
चरण प्रणामादिना सप्रसादेप्रसादे तदनुतदनुत्तयानतस्तीव्रमाव्रजिष्म॥ इतितृतीयस्तवकेभगवदी
रणं तृतीयंकुसुमं॥३॥ अथदक्षिणेनतोणीपतिमार्गेभार्गवमिव परशुभोत्तासितं अमृतसंभारमि
वकुंडलसलक्ष्मीकं वसिष्ठवशिष्येष्टं पराशरमिवपराशयज्ञं वेदव्यासमिववेदव्यासज्ञं शुकमिवाशु
कमिवाशुकलितंपरमार्थं दुर्वासमिवदुर्वासनाशून्यं जमदग्निमिवानमदग्नितेजसं गर्गमिवभर्गभाजं
कश्यपमिववश्यपरक्रियं गौतममिवश्रौतमतप्रवर्त्तकं विश्वामिवविश्वामित्रं अत्रिमिवसत्रिप्रवरंगु
रुमिवक्रतुक्रियाकोविदंकुत्समिवकुत्सचलिं वत्समिववत्सलं जावालिमिवजीवालिदयालंत्रयीपथ
मिवप्रथमपार्थं तरुणायमानकरुणारसनिर्यासपीयूषवर्षिभिर्दृगंचयंतमिव चंद्रचक्रवाले ईषदु
न्मिषद्दशनदीधितिच्छलेनस्पच्छमाशयंप्रकाशयंतं उपमपठदकुंठकंठवैकुंठभक्तविरक्तप्रमक्तोत्त

सज्ञसंसक्तचेतसमूर्धरेतसमजिह्मंब्रह्मिष्टंब्राह्मणंसम्यगुपागम्यएतदवादिषम्श्रीमन्नमस्कुर्महेमहेश
महतामत्रभवतोविहिततीर्थसंचरणौचरणौभवाश्चतुरामनोप्यनष्टस्मृति पुरुषोत्तमोपिनमायावलंभः
गिरिशोपिनास्थिरचितशोभः ततोनकस्यनमस्यः भवतःकलानिधेरनुपाधिचातुरीयंयच्चतुरचंद्रकांतान
नेनवोचितंवचनपीयूषंवर्षतीतिनिरवद्यालापपद्यामनुसरामः एकःसातिरेकविवेकःकेषांपरिषदि
नगणपेसु पुरापशेमुषीकः आसीद्यास्मदीयादित्ताप्रेत्तावंतंभवंतंप्रतिसंप्रतिसाश्रणीमकिमप्यपेक्ष्यमे
पेत्तते यद्यप्यनवद्यविद्याविद्युद्द्योतोद्योतितमेदिनीमंडलानामविकलांकलयामःकुशलतांदधतांश्री
मतांतथापिमदासपाचारस्तच्छायाश्छायासेविधीयते भव्यमव्याहतचितानांकश्चिदाचारचातुरीतुलितविर
तपुरुषरत्नानामिषमेवनगरीगरीयःसीमदावदातभवदवस्थानात् उतकुतोप्यागतंसमूतैर्भूतलसाकि
यंतःश्रीमतामिहाग्रहाराधराग्रहाराः शालिशालिनःकश्चिद्विपश्चिद्यजमानोभवन्मानोचितावर्ततेकीर्ति
मताप्रतिग्रहंप्रतिग्रहंजहति महति यत्नेमहितमाहिमानः स्हएवनिगृहीतेंद्रियग्रामैरग्रमवस्थी
यते किंवाक्कापिकदापिगम्यतेऽनवगम्यतेजोभिःकस्मिन्नवसरे नरेश्वरावासंप्रतिसंप्रतियात्राक्रि
यतेवान्यत्क्रियतेवातत्संबंधः कतिप्रतिदिनंस्नानानिभवंति स्तुभवंति याध्यंदिनंकर्मनिर्ममेहितैः भो
जनमजनिरजनिजानिनिभस्तुभयशसां उतविचक्षणभांक्षणादुपरिपरिस्थितिर्भविती भोजनंकस्मिन्का
स्मिन्वाहिगिरिविदारणकुलिशास्त्रशास्त्रमेदुरः स्फुरत्पादरः दरोनिद्रतामरसोदरपत्रसोदरनेत्राणांका 

पिधाक्रियतेव्याख्या उतनव्याक्रियतेकिमपिग्रन्थंहंमहंयथाभवदवलोकनादासादयांमोदयामोदितम
नोभिःसुमनोभिस्तथाविधेयमित्यस्माकमाकर्णकर्णरसायनंवचनं तैरपिकपिलमुनिकल्पैरनल्पजल
जलधरध्वनिमधुरगंभीरतारभारतीशाद्वमावरितमंदिरोदरयामासेसचिरमपत्तियवशादसांप्रतंपौर्वा
पर्यविपर्ययायद्यदस्माभिरभिधीयते तत्रपवित्रगुणगणैर्दूषणगणग्रहण ग्रहिलैर्नभाव्यंभावव्यंजित
महितमहिमभिर्महाशये नयनयोरभिमतममृतद्रवंसुवंतःकेभवंतः अभिवादयेदयेंदिरामंदिरायमा
नहृदयारविंदानुध्याननुध्यायितान सम्यगागमयतांनितांतचरित्रैरिहोपविश्यतां दृष्टपतीदधानैर्गुणानि
धानैःसर्वतःशमितस्वधर्मकर्मनिर्मलमनसांसुमनसां कुतःकुतर्ककर्कशसंपर्करहितैरिहायातं गृहा
द्गागमयतेरम्यतेजोभिः उतकुतश्चिद्द्विपश्चिद्वरेण्यैरत्यतः अत्रागमनेवायंग्रामोगुणग्रामोचितःकदावि
द्विचितःपरिचितकलाकलापैर्मधुरालापैः किंनामनामनिकामनिर्मलमतीनां वीहितविद्वज्जनवृजि
ननिर्वासःक्ववासश्चकृतः कृतज्ञैः अयंसवसथःसनाथः कियंति वासराणिकरणीयः किंकिमधीतसुधीः
भिःकिंकिंचनपुस्तकमस्तिस्वलिमतां निर्मितामितखेदच्छेदः कोवेदःकोविदैः पश्यंते कावाशास्त्रावि
शारदान्तकल्पानां कोदेशःपेशलप्रकृतीनां अहह्याःपोष्याःकतिसंतिभवतांसुभवतां कतिभार्याआर्या
णां वहवःपुत्राश्चकिंद्वित्राएवदेवकल्पानां कियतःकन्याविद्याधिकन्यायभाजां जनयित्रीजनकौजन
कौतुकदायिचरितौकिमासातेवसातेवा कीर्तिशेषपटेनिःकपटं इयंतिदिनानियावदावयोःकिमिति

क॰ ता॰ २१ 21

दर्शनजनितनीजनि अयाचितं भ्रंशं वलं शं वलं किंचनास्तिनास्ति वा कथं निर्वाहो हव्यवाहोपमतेजसां धं
वो भवीति वो भवीति भीतिजुषां विदुषां नित्यकर्महर्म्य एव निर्मायते निर्मलमनोभिः अथवा पुष्कलपुष्क
रपुष्करिणीतटे एकवारमाहारः सारभूतः प्रभूताज्यः प्राज्यव्यंजनो भवति भवर्णानां हि वी प्रथमं संतर्पि
तनभोजने भोजनं कियत्यां वेलायां संपनीपद्यते अत्र मैत्रीधात्रीदिविषदां केन केन समं समंततो विशदय
दकंदवसंवंधोपस्कृतं संस्कृतं श्रीमतां श्रुतमेव स्वच्छंदममंदच्छंदः संदानितनितांतकांतकविताकांतारे गो
ष्ठरति आत्मकृतिः सापि पश्यतो अव्यग्रसमग्रगुणग्रामैर्ग्रामांतरगतमासीत् तमासीमंतमणिभिः अ
थवा त्रैवास्यायिस्यायिकीर्तिभिः कियंति तीर्थानि प्रशस्तावस्तातगीर्वाणगुरुभिरभिवीक्षितानि कियंति
वातिमात्रपवित्रयात्रयानिर्दंभैः संभावनीयानि भवती भक्तिः शीतकिरणाभरणो भर्गिणामवलंव्यमाण
यति किमत्र कौस्तुभभूषणो विभीषणं विशेषयति संप्रति त्वतीमानुषां जिगमिषुबलदर्पणे बलवलक्ष
यशसां असन्मनीषितमखिलमेव संपूर्णमासीत् पौर्णमासीहिमांशुमांसलकीर्तिमतां भवतामवलो
कनेन इति निःप्रतिममतिभिरभिहिते यथाप्रश्नं लोकोत्तरैरुत्तरैरनुमोदाभिवायचवाद्यवेक्षणकात्त·
यानि रंगानि रभामि सममगामिव स्वामिसमीक्षणप्रतिक्षणविजृंभमाणकल्याणभैरैरस्माभिः ॥ इति तृ
तीयस्तवके विप्रसंभाषणं चतुर्थकुसुमं ॥ २।४ ॥ अथ क्वचित्कुवलयावलीमिलितपुंडरीकखंडव्याजवि २१
जिभमाण प्रयागपरभागं तडागं साकांक्षमीक्षमाणः क्वापि करकमलकलितजलधौतकलशविलास

धरपयोधर भारावनम्रकमनागरीगरीयः खेदक्लेदस्विन्नीरसमीरसमीहितसमीर्यमाणापीनेत्रपात्रीकुर्वंतः का।
पिकूपा। स्पामियगुणिभ्यः पात्रेभ्यः पावनजीवनदायिनीनिरूपयंतः कुतश्चित्पार्वतीपतिपादपयोजपूज
नप्रयोजनमब्राभिजननिवासनिर्वासिताशेषकल्मषोपसर्गे दुर्गनयनमार्गनयंतः अपरत्रचभवद्दृत्तस्त
टप्रतिभटहाटककपाटरंचनासनाथंगोपुरस्तवपरिचिन्वंतः अन्यत्रसुपर्वपर्वतगर्वसर्वंकषान्निमान्निभा
लयंतः इतरत्रजवनिर्जितकुरंगान्तुरंगान्संगतान्वगनिवन्दत्पनोवीस्त्ववीक्षणयुगलंसफलयंतः क्वचिद्द
जवल्लिवेल्लनोल्लासितभास्वतरंगगमनानिभवनानिनयनमीनयोरानायतांनयंतः क्वचिनकांचनकांचन
वर्णाकर्णांतविभ्रांतचारुलोचनांचलचरणसिंजानमंजुमंजीरनादेननेदीयसांहृदयमदयमयहरंतीका
मिनीसन्निलक्षीकुर्वाणानिर्वाणायनिर्वाणंगारलाघवंद्राघयंतः वसुमतीसारंदेवद्वारंसमासाद्यमाद्यदं
तःकरणाःसमावतिष्मह्हि अनंतरंनिरंतरमक्रमीनिःक्रामदनेकसेवकनिकायकायसंबंधंनिर्बंधंपरितः
परिहरंतःसंतमसराशिनाशिप्रचंडमार्त्तंडमंडलसप्रकाशमाकाशसंकाशंदेवसकाशमनायासिष्मसंप्र
तिचनत्कंप्रतिप्रतिभासितवदनोवादी आवर्जितजर्जरकर्णकलशीकाः प्रेक्षावंतःप्रतीक्षंते चास्मदप्र
क्र जिह्वाशुक्तिमुक्तावाचोयुक्तिवाचोमुक्तावलीम् तदचिरस्यनिरस्यगर्वमेतस्यभगवतीभारतीकंठपीठा
धिष्ठात्रींनिर्मायनिर्मायमुपास्यद्वीपास्यमध्यवस्यामिपुरापुराणपुरुषोपमस्यदेवस्यविचित्रांस्तोत्रावली
॥इतितृतीयस्तवकेतडागादिवर्णनंनामपंचमंकुसुमं ॥५॥ इत्यादिवादिमांद्यायवचांसुच्चार्यधैर्यवा

का· ता·
२२
22

वान् प्रतीतेन विपन्नस्य भारतीशान्तिकूलिकी विपत्तं तिग्मालिप्य वाचमुच्चारयेदिमां ततः संरंभसंभार
गंभीरारंभनिर्भरां यन्मयासह दुर्बुद्धे वाग्युद्धं कर्त्तुमिच्छसि तत्पंगुः शृंगमुत्तुंगमेरोरारोढुमिच्छसि सुप्तसिं
हंसदाकृष्टिमष्टापदपदच्छिदां भ्राजुंभितोग्रंसमाघ्रातुं शशकः सन्नमीहसे मूकशावः शशादस्य चंचुं चुंबि
तुमिच्छसि सर्पसदर्पमंघ्रिभ्यां निष्पेष्टुं दुष्टवांछसि मंडूकस्तुंडतां धत्से कुपितो नागसंसदि यथा श्रीखंड
षंडः सौरभ्यं तुच्छसेवसे संप्रहर्त्तुं विषाणाभ्यां शक्रेभं वृषभेच्छसि गिरिं पातयितुं दंती दंताभ्यामभिवांछ
सि दुर्बुद्धे स्पर्धसे कीटः प्रकटं कैटभारिणा आखुर्विडालदशनानुत्पाटयितुमिच्छसि इदं पाषाणदल
नं मंथस्यालेख्यदर्शनं मृगारस्तोभमसि स्नानं क्रमलाहि स्वखंडुवनं तुलयातोलनं मेरोः करेणस्पृगनं रवेः
खड्गधाराग्रसंचारः शिरसा गिरिभेदनं नभसो गुल्लिनिर्माणं मयम्बुणकचर्वणं अंगारशयनं स्नापोम
त्रयोयत्वमिष्यते . राज्जिलो गरुडं द्वेष्टि खद्योतोर्कं जिगीषसि कूपः संस्पर्धसे भोधिं मृगः सिंहं जिघांससि
स्वशाखिमंजरीभृत्स्यः करेणाकृष्टुमिच्छसि त्वं शेषशेखरमणिं हठादादातुमिच्छसि खद्योतिदंतैर्लोटकं
वर्त्तं संगरुडच्छदैः कृतांतमहिषेणांभोहरणं च चिकीर्षसि त्वया दुर्वचनैरद्य दुर्वासाः परिकोपितः का
लिकाद्रं ष्टुया कंडूरपनेतुमपीष्यते स्व एव सुप्तस्त्वया सिंहः पादाघातेन बोधितः यदहं वादिवचनाटोपेन
परिकोपितः लक्षणे मम दक्षस्य साहित्ये संहिता मतिः तर्ककर्कशतातंत्र काणस्त्वे नास्ति मे श्रयः इत्थं २२
सव्यक्तोकेर्वाक्यैरस्पदर्पार्थमुद्धरेत् अर्धशामयेदादी युक्तियुक्तैर्वचः क्रमैः॥ इति कल्पलतिकायां वादि

तर्जनं षष्ठकुसुमं ॥ समाप्तस्तृतीयः स्तवकः ॥ ३ ॥ अथैतेषां दोहदं तेषु चित्रं सादृश्यं रूपकादिकं समस्याप्रकरणोपायः समस्याचय
थाक्रमं मृण्मयकार्पाससूत्रपद्मसंभवधातुचर्मदृषदां च वाच्याः क्लेशसहत्वात्स्नानादि संज्ञाभिः यथा मृण्मयकुद्दाल
घातपादप्रहारकरपीडनांगछेदचक्रभ्रमणपाषाणपिंडिकाकाष्ठहस्तघातरश्मितापशोषवहिःप्रवेशापरीतार्थे शिरः
प्रहारादिभिः कष्टमनुभूतं जनवुभुक्षातस्तापरिहारार्थं जलाधारार्थं तथालोकोपकारः कृतः तैः सुकृतैर्मृण्मयवस्तु
नोभव्याधारादिकमारोप्यं कार्पाससूत्रमयेवस्तुनोभावावाच्याः यत्सूर्वंशीतवाताद्यतापाचिंता पानकर्मकरणस्वच्छे
दक्रियाः एवमानपदे फलोहोपलघर्षणानलारोहणं ततः साराकर्षणपिंजघातविदारणयंत्रारोहणतर्के भ्रवितंत्र
वायकर्षणकाष्ठप्रहारविपणिविक्रयादिकष्टमनुभूतं तूलिकादिरूपतयापरगुह्याच्छादनेन च शीतातपादित्राण
तयापरोपकारः कृतः सुकृतैः कार्पासादिमयवस्तुनोभव्यस्थानादिकं संभाव्यं एवमन्यत्रापि वोद्धव्यं लज्जाकोपायशो
नाशरोषाक्रंदस्पर्धालसता रागपांडुरताशक्तीविषकंपातपोजयाः राजप्रसादहंसैकपादं दंडभक्तिनिषेवणं दुःखस्नेहा
भिचारेर्ष्यासहनोग्रीवकादयः वर्ण्यंते विजितस्येते पराजयसमुद्भवाः भावावाच्यायथोचितं सर्वे लज्जादयो यथा
मुखजितं तेकमलं लज्जयेव वनं गतं कोपनमभिवजलाशयंभेजेमूर्तमिवायशो भृंगानिभाजेन धत्ते अथवा जल
दुर्गेनष्टं रोषादिवारुणतां विभर्ति भ्रमरारवैराक्रंदति नीलालिश्यामसुखमासीत् मुखेन समत्वप्रीत्या सभावि
तं कोकनदमनुरक्तं धत्ते नेत्रजितं पुंडरीकं चिंतयेव पांडुरतां गतं भृंगश्रेणीम्मषादुरसि शक्तीहिपति भृंगमिषा
द्विषं भक्षयति जलांतर्कंदंदो जले श्याकंदमग्नं तपस्तपति परागपांडुरां रुद्राक्षमालामिवालिमालां दधत्तदारवै
मंत्रं जपति राजप्रसादरहितो वकुकंटकतां धत्ते हंसैः सह संगतिं कुरुते अरुणदलच्छलेन काषायं वासो विभ्रदव

लंबितैकदंडमास्ते पललगतंमत्स्यवराहीदोर्भजते शंभोरभोर्मूर्तेःसेवांकुरुते दुःखादिवमकरंदाश्रुणिमुं
क॰ चति उन्निद्रेंदुकांतिहारिणिसूर्येस्विस्वतिजलमध्यस्थमभिचारमंत्रान्तरणीवसंगान्यते तन्मित्रेचंद्रमसीर्ष्यांविभर्ति
ता॰ क्ष्मरपदप्रहारिणिसहते त्रासादिवोग्रीवकयाभंगनेत्रेणेक्षते भयादिववीचिक्षोभात्कंपयते हवर्जितस्वपरा
भवामर्षानलधूमलेखामिवालिमालांविभर्ति योद्धुकाममिवप्रकाशितकोषसहस्रंपत्राणिधत्ते एवंचंद्रोपि
२३ यथा मुखजितचंद्रोलांछनछलेनपराभवाकीर्तिंधत्ते उदरस्थलशास्त्रश्चलत्यते महेश्वरजटाटवीप्रविष्ट
23 क्लेशोगंगातटेतपस्यति विलुपदंयाचते तन्मित्रेपद्मेद्वेष्टि अस्ताद्रिशिखमारुह्यसमुद्रेझंकयांकरोति दिवानष्ट
कटोभवति मित्रमतप्रविशति कपोलेप्रतिबिंवछलेनतदनुप्रवेशंलभते विदेशंभजते उदरताडनादिव
श्यामोदरतांविभर्ति पांडुरःक्षीयते अमृतविंदुव्याजेनेअश्रुणिमुंचति समदार्द्रतयास्विद्यति अस्ताचलसानुच
रोविलीयतेचरणनखरप्रतिबिंबव्याजेन शरणंप्रविशति॥ इतिश्रीकल्पलतिकायांचतुर्थस्तवके प्रथमंकुसु
मं॥४१॥ यत्रलिंगविभक्तीनांसतिभेदेमहत्यपि दृश्यतेशाब्दसादृश्यंतदद्भुतमितीर्यते इत्नैनैःस्त्रीक्लैनैःशंद्वेगौरी
क्लीवस्त्रियोःपुनःनैरवरेफषष्ठेश्वस्त्रीकर्मवहुताभवेत् प्रभावराजिनीरागोल्लासप्रध्वंसिनीस्यात् गौरीशंभोः
पदाब्जेचकुरुतांसुखसंपदः अत्रगौरीविशेषणे स्त्रियामीः पदाब्जविशेषणे(चनपुंसवेउ)रीः सुखसंपद्विशे
षणेस्त्रियांशस् विशेषणपरित्तिसेरग्रंते रेफषष्ठेगेः द्विष्टद्विपंचमीकर्मस्त्रीवहुत्वेपिचाद्भुतं द्विषस्त्रा
भयपदिधातो द्विपंचमीपरस्मैपदद्विवचनं आत्मनेपदेकवचनंच तस्याःक्रियायाः स्त्रीवहुत्वेपिचा २३
द्भुतं यथाभवभेदपटूरागध्वांतभानस्थितिःस्यात् श्रीमान्विवेश्वरोगंगाकाशेपोचकुरुतांश्रियः॥

अत्रविश्वेश्वरगंगाकाशीश्रीविशेषणत्वात् सिद्धेशसंक्रमेणाक्रांताः स्मेरपुष्करसोचिस्त्रराजन्यशतशेखरः हरेः
खड्गगणाधीशस्येयौचकुरुतांश्रियः स्मेरपुष्करैर्विस्त्रराजन्यशतशेखरःक्रपाणलवहस्तौचसदावितनु
तांश्रियः स्वुपसर्गोदृष्टगराजीनुल्येविशेषणान्निः अंतःक्रियाविशेषणसारैरत्यद्भुतंभवति स्वुपसर्गनि
मग्ननिरुद्धइत्यादिकाःप्राह्नाःराजितुल्याःराजिःराजीधूलिःधूलीइत्येवमादयः निकामंनितांतमित्यादिक्रि सा ५
याविशेषणसारैरत्यद्भुतंभवति छिन्नार्थवल्लीनिचितात्मसौख्यराजीनिरुद्धारिरुचीनिकामंयस्यमूर्तिश्चर
णोमहांसि माजानुगातास्ममचित्तवृत्तेः अदुरितराजीनिदलितकर्मश्रेणीनिरुद्धरागभरं मूर्तिःक्रमोवर्चा
सिचशिवस्यलोकेंस्तुवगतांस्फुरितस्तुभाषितपालीनिहतप्रत्यूहसंशयंप्रास्माःमूर्तिःक्रमोमहांसिप्रभव
५८ नमुदितंवरंदानं प्रच्चैरप्रभावनिहितावंचितपरमोदयाविलासेन दानंप्रभवतंमुदितवरमयेरविविधविं
धिहरीशाः प्रस्तप्रवानिवद्धोघस्तुणप्रभावानियोगतः मूर्तिःक्रमोवर्चांसिचश्रीकंठदेदोर्जनतुष्टये वदनंपा
दौवाचस्तवशिवस्तुरमीरणायदुरितानां विमलतनूरसिकोपिस्मरतिस्मरनागपंचास्य मुखांभोजंकुचौक्रीडीः
स्तुःभावंवितनश्रियःराधायायमुनानीरेविलोःस्तुवसमस्तहृये हस्यावलिविलासेनमध्यश्रीरिवयोषितः कपो
लाविवनागास्यश्रियोगानेभवद्भुजाः विध्यंशिखराविवभूषिताविवौच्चेनचंद्रलेखाकपपपाकीविवसेवितावरु
णेनप्रतीची वनप्रदेशाविवशोभितावेणीविलासेनस्त्रीविवत्सनंतसंतिबहुवचनत्वप्रत्ययांतलीलाभिः धातच
तुर्थ्येकवचनमगगनमलेर्महाद्भुतंभवति उकारांतोयया शोभितस्त्रीवनप्रदेशाइवगायनः एवंप्रभवः विभवःभीरवःसे

तवः इत्यादि इकारांतो यथा उल्लसितश्रीकवयोन्दपसभप्रदेशा इव नंतेजोनुगतरविरुचयो विमानरा इव गात्रं
क॰ अनेकपसुचयोन्दपा इव देशाः भ्रमदलयः पद्मा इव कामः विशदहृयः पातालप्रदेशा इव चंद्रः एवं सदास्मर
ना॰ भयः परमख्वनयः भोगिरयः सुभकेशवलयः संतो यथा परमहारविरिव सत्पुरुषाः एवं निविडनमा गिरय इ
२५ व गुहाप्रदेशाः विलसदनाः पत्रगा इव वणिकः संपन्नयमनाः खर्पर देशा इव राजा सदामुनयपवासिः सदयाः
25 खला इव तडागः सदभाः वङ्कुस्वर्णा राजान इव कूपः प्रगुणितवेधाहारा इव वैरिस्त्रीजनः एवं नांताः अनलं
यितसीमाजलधिविसत्पुरुषावं किं त्वेषामग्रे ग्रामवरादयः शब्दाः प्रयोज्याः सांतो वङ्कुवचनांतो यथा वहा
श्रितसरसः सकविप्रवंध इव ग्रीष्मपथः त्वन्तप्रयांतो यथा स्वसंपन्नयोद्धारः सैन्यनिवेशा इव देशाधिपतिः एवं
सर्वदातारः दृष्टीपतय इव भेरीरवः बहुधातारः दृष्टीपतय इव गिरिकूटः स्वगायातारो व्याधा इवासाधातृवत् तथ्ये एकवच
नमिति धातोरेव प्रत्ययो न त्वं वचनं अभवन्निनीतांतं अस्मरश्चाधवं व्यचरलीलया॥ इति चत्स्तवके प्रकृतं नाम द्वितीयं कु
सुमं॥२॥ एकार्थत्वे नलोमप्रतिलोमशब्दाः नयनकन्दकवनकाकंटकमहिममरिकटककालिका काशिकास म
रससहासमध्यमसदस्य नव्यनननकेनृतावतातारता विभविकरककारिकानहनदंनददभदल गुलयो द३
ग्पयोः नरुरुनंहावववहायनदनिपंदेवंभेरवंकलगुलकंवरंकेरवंतरुणीरुनंरदसोदरंनंभेदनंदंपतीय
दं लंकाकंकालंमाधववल्लवचघमावंदेदेवंलेखखले रवीवीरभानोनोभाहंसासाहंजीवावाजी यमोमोय २५
विभ्रुभ्रविंवदद्व अन्यार्थत्वेन जीवामायविभ्रुंवदनकस्रंराधाधारायानंदकमालिकाकालिनीराजनेभार ॥

तुर्गेनंषट्कुसमं ॥ समासस्त्वनोघःस्तवकः ॥३॥ अर्थोमादेरुक्तंचित्रंसाटशंरूपकादिकं समस्या
पूरणोपायः समस्याचयथाक्रमं म्रामयकार्पासमयद्रुमसेभवथानुचर्मटष्टदांच वाच्याःक्लेशमहत्वात
नत्त्वानादिसंप्राप्तिः यथाम्नसमम कुदालखानपाद प्रहारकरपीडनंगमच्छेदचक्रभ्रमणपाषाणपिंडिका
काष्टहस्तयानरत्रितापशोषवहिः प्रवेशपरीक्षार्थं शिरःप्रहारादिभिः कष्टमनुभूत जनवुभक्तान्तेनी
हासिकावागनकरका भार्गवकटकंदीनरत्नीमहोरसावानापिनापिनाकिनासदालिका यमराजहरि
देव सभ्यायामाभोविकर्त्तननंदनवननलकूवरसहासान्वनारसविभावना साहमहिमिकनवनमसंस
दा एवमन्येपिंभग्नश्लेषाद्युपायेनपक्तियानिगूहनंनक्रिमकायाद्भूस्वतंविधमिदंयथा यथायथात्रस्तकु
रंगनेत्राप्रियापुरोमेत्वतिरोहितश्रीः महोदयेरंगदलस्तभंगभंगोलसत्प्रेमतथानुथाहं अत्रमेधत्तिरधेर
तिक्रिये कर्तृकर्मगुप्तेकर्मगुप्तंयथा मानकोपहतेपुंसिशाश्वतीस्थितिमाश्रयेत् शंखेभ्योनाभ्युपात्कोपिदे
शःप्राप्नोतिकंकणैः अत्रपूर्वार्द्धकर्तृगुप्तंउत्तरार्द्धेकर्मगुप्तं मालक्ष्मीःशंखखं खेभ्यःइंद्रियेभ्यःकंसुखंकणैः
संवंधगुप्तंयथा वालयाष्टथिवीपालव्यलोकाननयाननं ततःप्रभृतितानिम्येस्मरःस्वशरवेधनातेश्राननन
मितिसंवंधोनिगूढः शब्दानांसार्थतोयेषांहीनेघप्यर्धमात्रया तेरर्धमात्राच्युतकमेवंविंदुच्युतादिकं अर्ध
मात्राच्युतकंयथा मथ्येसुरिसभंभूरिस्वीकृतानगसंगमा नलभंनेनराःप्रोभांभानीवरविमानुषु अत्री
नंगेतिङकारच्युतिः विंदुच्युतकंयथासाहसेनाश्रितापद्मालयेनजलदात्यये अर्णवस्याभिसरणोरहोम्

ग्रा ५२ पो ४

२

चतिवाहिनी अत्रहंसेनरंहएवं माद्याच्युतकंयथा दृशांतरस्थितान्भावांकलातीतानपिस्फुटं कवलज्ञाननो॰
क॰वि॰ योगीप्रत्यक्षाणिववीक्ष्यते अत्रदेशकालकेवलाः प्रश्नप्रवेतरंयथा पथिकस्यहतंवसंत्रंमृद्वीकासरसासती॰
ता॰ शालिकासारवत्पूर्वीकामलांधकरीदृशोः क्रियागुप्तंयथा प्रातःप्रातःसमुत्थायडोद्वाहृष्ठिकुमारको विमलां
सरयूंगत्वाप्रक्षाल्यचकमंडलुं अत्रप्रातःशरयतः कर्तृगुप्तंयथा नागरंगफलंस्वादुछित्वाछित्वावनेवनेवी
२५ स्मातःकथितोप्यर्थः पक्षतेनचबुध्यते अत्रवीपत्तिर्णोस्मातोभक्तयतः कर्तृगुप्तंयथा हास्केयूररत्नानिधना
25 निविविधानिच वृक्षलग्नोभ्योनदीतीरेददातिव्रजसत्वरं अत्रशेभ्योधनी गौरीवदनसंकाशंअर्द्धयाशशिनंदधौ॰
इहैवमोपितःकर्त्तावर्षेणापिनलभ्यते इहाकामहंता आधारसंबंधकर्त्तगुप्तंयथा कावेरीरम्यराजीवविकश
द्भृंगबंधुना मधुमाससमीरेणवर्द्धतेकस्यकुत्रका अत्रकोपृथिव्यां सःकामस्यरूरःशोभाप्रश्नरच्युतकंयथा॰
नतनाकिमौलिमणिमंडलीविभाभरभास्वरांघ्रिसरसीरुहासना तवशर्मणेभवतुभारतीभृशं॥८७।
जाड्यखंडनदिनेशभाततिः अयंमंजुभाषिणीछंद प्रतिपादमायात्तरद्वयपातेनरथोद्धतावृत्तं अंत्यात्त
रद्वयपातेनरथौनंदिनीवृत्तं एवंछंदोंतरेष्वप्यूह्यं आद्यंतस्थायिनीनित्यंकमलात्वयिवर्द्धतां अमध्यमंच
सुक्षत्रंलभस्वपृथिवीपते अहंकारमलंकारवाणिप्राकलयंति हलविन्यासमात्रेणकौशलंकलयंतिते॰
पंकजस्यस्थितोमध्येसत्यलोकांतमास्थितः कल्पांमादिभूतस्त्वकपद्मनपितामहाः तरणींपश्यसश्रोणिना ना
थाकुत्रास्तिनौरिह सविनारंप्रियेवक्मिप्रियहृरेपुनापिता कंठेत्वत्नामरत्नानिहारयामियदातदा हारयामि २५

तद्दानेदंजन्ममन्मथमर्दन भवसंभवसंतापंहरसंहरसंततं ममनाममनागम्योनयतोनयतोगतिःमहे
शाममनारामभवमाममरोनम महिन्नममहोधीम मतिस्तोममनोरम पद्मवंधः भीमकामदमश्रीमतो
मत्तामभूतनभ्रम नमस्तेमहिमस्तोमधामसोमसमत्तम षोडशदलपद्मवंधः ननयार्थोगिरायाननयारा
धजनावन नवतायतवादीननदीवारिनयातन अष्टदलपद्मवंधः वशिनःशिवकेलोके नेशानेकरुणे
रुकः मदनादमतिहंतिनश्रानचनयेनवंशानिलोम्येनसप्रवार्थः नंदिनंदितनापत्तिदमोहामरपावन रत्त
नाथमतिस्त्तेयशविभोवशितांमम ममतांशिवभोविस्त्तयस्तेतिमथनात्तर नवपारमहामोदत्तपतानदिनंदि
नंगतप्रत्यागश्लोकः वंदेमंददमंदेवंदंभितामममनाभिदं सदाभीममभीहासमंगलंविविलंगमं गतप्रत्याग
तपादः रत्तमारपरित्रासरसांलवनमायही हीयमानवलेसारसत्राभिपस्मात्तर गतप्रत्यागतार्धदेवदेवकाल
कालभीमभीमनामनाम मारमारधामधाममांसमांसरत्तरत्ते विषमंविषमंभुजगंभुजगैवपुषावपुषालल्लि
तांललितां वहतावहतामवनामवनाजगताजगताममताममता मदवाहिनिवीतविपल्लवेप्रमथितांधकका
लवलेस्थिरं नगसुतारतिरक्तहृदिस्वकंननुमनोरम यामिसमुन्मदं वेदवेदांतनिर्णीतरूपस्तुवेत्वा मपेताधि
कल्लोलजालेश्वरं योगचिंतामतव्यक्तनेदिष्टकंध्यानलीनोहमध्यापितंमुक्तिदंभिन्नछंदः श्लोकद्वयेनगोमूत्रि
का सदासदानंदंविकासितंदयोदयोल्लासितमाधवंधवं धराधरावासमसंभवंभवंस्तमोस्तमोदायत्वषासनः
सनः निर्मीतिपातिविनिहंतिचयःप्रमत्तदोषंस्मरामितमहोहरमंतकांतं भोगींद्रभूषितजटाश्रवणांघ्रि

कंठदोषस्मरामितमहोहरमंतकांतं पुण्यामृतावद्रुद्दरानघ्नतोयपाताकोटीरगाशायभवानजनिर्धुनीते ।
क॰ पुण्यामृतावदुद्दरानघ्नतोपपाताकोटीरगाशायभवानजनिर्धुनीते समुद्गकः नानानुमानमननानमनान्मु
ना॰ नोनामेनोन्निनुन्नममनुनानमनामनेन मेनेनमामिनमुमेनमनन्नमानमेनेननमामिननाममनामिनात्राथ
न्तरः लीलार्ककालखेलाकलितकलिकलठकालरात्रीकलत्रः कालिंदीकालकंठः शिशिरकरकलाकंद
२९ लीकांडकायः कैलासाक्रीडकेलिः सकलकलपितानेत्रकीलाकरालः कल्याणंकालकृन्नः सकिलकलयता
28 त्रिकलः कालकालः निरोष्ठः भासाति — मगलं गलविषविलगलंग मथ्यानिभासाष्टावेदत्तोरुसन्नाः
जनमननमनुजत्रासरुसोद्वेद्यंसतंवरूजिदं सहमसमहसंभेदजिह्वावतंसं वंदेवंदेयमस्यासमनय
नमसत्यामयंदेवदेवं इतिप्रत्यागतपादा पानुनाकापगामातास्तुतानिवबुधाननं अतुल्याकाशगायात्रा
ह्निताययवसुधातलेगोमूत्रिका अगूडैनिःकुठारामजलेशेषकणाच्छवैवोधोद्यदेहिकरितिपीडयाथास्वं
चमे असंयुक्तापुनरुक्तान्तरं गौरंगौरीगुरोरंगंगागारंगुरुरगंयोगंगगागाङ्गोगंभारोगरागारिंगगाद्यन्त
रः ससुरासुरसंसारसारासारससारसा ससारसासारासोसुरसरसासरित्नु अन्तरः रसारसासारसार
साहिताहिहिताधिसाधालाच्युतानाताच्युतारसाहितास्तस्तुताहिसा सर्वतोभद्रः भान्तिरागवती यात्रा
हरेरीशतवांजसा साजवांतपारीरेहमायातावगरातिभा गतप्रत्यागतः नारायणागदायाणोपुरुषोत्त २९
मनाथमां स्मराईणहंदात्तीणोपुरुषोत्तममनाथमां मयिनातामां गोमूत्रिका यापापांपतिपततांयोनः या

नयागरहस्तकलानां कलानांकलानां पर्य्यमध्या भप मानि कें वै परमहेलामहेला शेषेशेषेचशेषेत्वम गणुरुमनंता २

प

तूंतांपतः पातापितापूतपतपति पीततततानपः चतुरः तितांतंनृततनंतानंततानंततनृत्ततं नानान·
नानंतनतं ततृतंनीतितितोनुत नागविशेषेशेषेशेषेशेषेचसंहृते जगति हंस्यसिकालंकालंकालंकाल
चनेस्वतिर्भवक्तः देवाम्हदेवामनंतामनंता पातापातालपातात्प्रहितकितवराहो वराहोवराहोयस्यादे
शमवस्थितस्त्रिदशशाट् नूनंदिवंरततिप्रस्तावेप्रविभज्यपयास्वदितिनानादत्तलोकत्रयेतिगमांस्वतमट।
जडेसतामेनः त्वयाविकृतंतंमोदायभजप्रजापतिकृतानिथाक्रियंसा प्रतं सजनककविनामांकितषडार।
क्रबंधः इतिच चित्रंनामतृतीयंकुसुमं ॥३॥ वेणाःसर्पासि भृंगाल्यः केशपाशस्यचामरः नीलकंठक·
लोपोमिथम्मिल्लस्यविधंतुदः सीमंतस्याध्वदंगैचललाटस्याष्टमीविधुः फलकंचकपोलस्यचंद्रमामु
कुरस्थली भ्रुवोःखङ्गधनुर्यष्टिरेखापल्लववल्लयः दृशोस्त्वकोरहरिणामंदिराखंजनोंवुजं कुमुदंनील
मंभोजंश्रुतेःपूयःप्रपाशकः नासावंशस्यवंशाधोमुखतूणीरवंवचः तिलप्रसूनदंडोवाधरस्यनवप
लकः विंवीफलंप्रवालंचदंतानांमौक्तिकावलिः कुंददाडिमवीजानिहीरकास्त्वास्मितस्यतु ज्योत्स्नापु
ष्पाणिपीयूषंश्वासस्यांभोजसौरभं जिह्वायास्त्वंचलंदोलावाणाभृंगीपिकीरवौसुधामधुचवक्त्रस्य
प्राणीपंकजदर्पणौ कंठस्यकंवुरंसस्यकुंभौवाहोस्त्ववल्लरी मृणाललहरीशाखायाशाः पाणिपदस्य
तु पल्लवोंवुजमेगुल्याः पल्लवोनावपद्धतेः स्तनातारप्रसूनानिस्तनयोःकुसलौघटौ कुंभिकुंभौगिरीच
क्रौविल्वमध्यस्यवेदिका सिंहमध्यंचरोमास्यारेखाशोवलवत्तयः नाभेरंभोजमावर्तन्हदौविवरकूप·

कौ त्रिवल्यावीचिसोपाननिःश्रोएयोजघनस्यचं पुलिनंमुपमानःनयथोचितं पुंसोत्रूपोपमानो पीठफलके
नितंवस्यस्थलंपुरःउर्वोःकदलिकास्तंभेभकरौकरभंकाधा जंघायुगस्यतुल्यं भोगतेर्हंसमतंगजौ इमान्य।
न्यान्यमिस्त्रीणामुपमाःनयथोचितं पुंसोत्रूपोपमानानां विशेषः कोपिकथ्यते स्कंधस्यवृषकयेस्य स्कंधो।
वाहोरहीश्वरः हस्तिहस्तपविश्रंभार्गलदंडाश्चवत्तसः शिलाक-टेयानस्यप्रमातोत्तगतिःपुवःपकेकेना
पिधर्मेणोपमानंवहुधावत् धर्मीवर्णक्रियाकाराधाराधेयादयोमताः अभ्यासःस्याद्विभक्तीनामुपमानो
पमेययोः उपमावाचकानांचधर्माणांचविपर्ययात् विपर्ययादितिसर्वत्रसंवध्यतेयमस्योमताः अभ्यासः
विभक्तिविपर्ययादभ्यासोयथा सविपत्तान्प्रवित्तेयतमस्तोममिवार्यमा द्विषत्संवाभियुद्धे-ध्वांतोद्भेदार
-यथा रविरैणेवांधकाराणितेलाचिदितिपिरेद्विषः कुर्वंतिदुर्जनास्तस्मैचूकाइवविवस्वते नत्रस्यशात्रवस्तस्मा
दुकाइवदिवाकरात् तमोवद्विपवोपायस्तस्यार्कस्यतेजसारवाइवोदितेतत्रशात्रवोध्वांतवत्कृताः एवमादि
प्रकारेणज्ञेयमर्थांतरेष्वपि उपमानोपमेययोर्विपर्यासोयथा विजयीविद्विषोऽजेषीज्ञास्वानिवनमोभरं अ
ध्वंसइवियांतंविजयीविद्विषोयथा लुलितालकवल्लीभिर्भासतेभासतेभामिनीमुखंवलिभिः इत्यादिस्पर्ध
तंजयतेद्वेष्यनुकरोत्यादिकाःक्रियाः तथालक्षणिकाः शाद्वाव्यासेधाध्याइवार्थकाः व्यासेधोयरणी धेरशि
तुरनध्यायः याविधोरनंतर्धिघनदाचलस्यनिधनं दुग्धोदसिंधोःपिधा प्रत्याख्यानममानवाद्विषमहादेहयु
तेतिह्नवोजान्हव्यास्तवभूभुजंगयशसां भोरोदिशांहारति तथाच इंदुर्वक्त्रस्यवीप्सासदनमुपकथावादयोःयेकजा

त्लिपर्यायेलिः कवर्यानन्नुतन्नुमहसांवर्णिकाकर्णिकारं आभांसः कुंभिकुंभद्वयमुरसिजयोः कामकोदंड
दंडः पार्श्वेऽभ्रूलतायारतिरभिनयनंपथात्रूपस्पतस्या उपमांसंदेहेयथा किंमुखं किंशशीयथा॥ अतिशा
ट्यंवानामवत्तुर्थकुस्हमं॥ उपमैवेत्यादि विनाह्विधान्रूपकमिष्यते रत्नाकरेभवेद्वेधंरूपकंताष्यमंवुदेभञ्याधा
रलथाध्येयः सिंहेवर्णनभेदतः ध्वांतानिविषनागाब्धिशैलवृत्तयनानयः रत्नः पंकादयोभेयात्रूपकोक्तया
विरूपकेः वनपद्माब्धिचक्रांगचक्रचातकषट्पदाः पिककेकिमुखाल्योष्यात्रूपकेमित्ररूपकेः स्वगुणेर्भूर्न
मोंभोधिनदीवननगादयः रूपकेस्तुराथारेराधाराव्येचरूपकं रत्नसिंहसरोंभोजेचंद्रादित्यद्रुमादयः स्वा
धारैरूपकश्रोक्तैराधारंरूपकंक्वचित् कलांभोनिधिमार्गणिकावंशकानकेशरी भवारण्यामृतसरोनीतिगंगा
१ सरोरुह कुलाकाशैकतीर्त्यार्ग्गंसंसारमरुभूरुहाः जनमानसचक्रांगशौर्यविंध्याद्रिकुंजराः अथरूपको
पयोगिशब्दाः नागांगवृत्तनिधिमेघ मृगांकसूर्याकाशाग्निसिंधुहरिदीपकसौधकुंजाः चक्रांगचातकमयू
रचकोरचक्रपुंस्कोकिलाचलसरोवुजरत्नभानि ज्योत्स्नानदी शशिकलासरसीपताकावल्लीवनीकमलिनीद
यितासुधाश्रीः कादंबिनीसुरभिवृष्टिमुरारिमुक्तातारकरेणुकलिकालहरीकदल्यः॥ अथारोप्यगुणाः
विवेकरजनीनाथसंवर्धितसमांबुधिः गुणहंसमनोहारिप्रतिज्ञावाहिनीरयः कीर्तिध्वजांचलध्वाजिमान
मत्तमतंगजः धैर्यविंध्याचलोत्संगरंगत्सत्संगनर्मदः गुरुशौर्यविरक्रोडक्रीडत्तेजोदिवाकरः दानरत्नाकरक्रो
डकीर्तिचंद्रमाः प्रतिज्ञावाहिनीपूरपरिप्लुतमरुद्रुमः शौर्यदावानलस्पुष्टद्वेषिकीर्तिलतावनः वैरिकैरवसं

भारस्थानिकृद्धैर्यभास्करः गुणमागरविस्तारविवेकरजनीकरः धैर्यहर्यक्षचर्यश्रीर्विलसद्गुणकाननः गुण
मुक्तागणोश्रेष्टविवेकनंदिनीपतिः अथभिन्नरूपकं संग्रामपाथोनिधिसंभवेनभवद्यशःकैरवणीधवेनलीला
परिस्मेरितदिङ्मुखेनम्लानानिविद्वेषिमुखांबुजानि यथाच यममहिषविषाणं भ्रूलताकालरात्रिः कुपितनि
तिवाला भाललेखालकानं अपिसमितिविपदोर्लक्ष्मनेवीरत्वलक्ष्मीस्तननखलक्ष्माविरुद्गुः क्षोणिपालयदितिदं
तिचस्मोतिमाजस्तुतिरसोयथा किंब्रूमहे धरणीमंडलमंडलानांदेवत्वदीययशसांमहतीमनीतिं यद्विषं।
तिजगदीशशरीरशोभांपद्मासहास्यमुपहासपथं नयंति अतद्रूपस्याऽन्यथाध्यवसायोऽतिशयार्थ
मुत्प्रेक्षायथा त्वत्कीर्त्तिकांतिधनमप्यहृतपराजन्दिव्यं स्रजंन्निवजगत्यपवादभीतः इंदुः सुधावपुरपिभ्रमरै
षधीनामप्येषत्वलक्ष्ममिषसर्वंधत्तेनस्मुद्धः यथाच समितित्वत्करवालः पीत्वामातंगकुंभकीलालं अ
नुतापीवश्रुतयतिरिपुनृपतीनांयशःक्षीरं यथाच द्विषन्मृगाक्षीनयनांजनानिपदेषनिःस्पकवलीकरोति ।
तिनीशतेनांजनसन्निभेषंविभाविभातिसभवत्कृपाणः अन्योन्यभ्रांतिकोभेदोयद्यन्योन्यंद्वयोर्भ्रमः तत्रोपा
यांतरोक्तोचसमासोक्तिर्मतायथा कीपः पचेलिमफलभ्रमतः पतंति जंबूतरुप्रसवलप्रभयुक्तेषु पतेच
चंचुपुटकेषु विशंतितेषांसांद्रापलाशकुसमावलि माकलय्यकार्यप्रवृत्तौ भ्रमतः साफल्यंजायतेक्कचित् य
था नवविधुमणिसौध प्रांगणेचंद्रविंबप्रतिफलित मनुफुलकैरवभ्रांतिभाजः असकृदमृतविंदुस्पंदयानेन २८
भृंगाः प्रहसमरमकरंदस्वादुसौख्यंलभंते॥ इतिरूपकादिवर्णनंपंचमंकुसुमं॥५॥ अथसंक्षेपतोवक्ष्ये

ह्याप्ररणोविधिं अत्रादौविशदाःपंचश्लोच्यंनंकारिकायथाकल्पादिसिंधुलघुभिर्गुरुणायुगांतदूरावलोक
गुरुभिर्लघुनाविधेया। विलोरधोमुखतयाप्रतिविंवितस्यस्याद्वैपरीत्यमुदाकादिषुयुग्मताच अयमर्थःकल्प
स्यादिःकल्यादिःसृष्टिसमयः सिंधुसमुद्रः लघुःतुच्छपदार्थः एतैर्हेतुभूतैर्यस्तुनोगुरुणाविधेयाकल्पनीया
स्रष्टोहिस्रष्टामहावयवानेवनिर्मिर्मीतेस्मपदार्थान् कालाक्रमेणचसर्वउर्वला अभूवन् सामुद्र कद्रवे
ष्वणस्यनिक पवानिरेकःलघुपेदतयाततोऽधिकस्यापिमहिमानियोज्या युगांतादिभिर्हेतुभिर्लघुनाक
ल्पनीयायुगांतसमयेहिसर्वलघुर्भवंति दूरेदृश्यमानाःपदार्थाःअनितरोदीयांसदवभासंतेगर्वपेतयापि एवं
कल्पनीयं उदाहरणानियथा कल्पादिकालेगुरुदेहेदेशणापिपीलिकाराजतिशैलतुल्या तदालघीयानपिगं
डशैलःश्रीखंडशैलस्यतुलांतनोति सिंधुनायथा अहोपयोराशिनिवासियादः पिपीलिकाराजतिशैलतुल्या
सदाजनानांमहतांहिसंगाधतेलघूनामपिगौरवाणि माहात्म्यंतस्यपाथोधेर्व्याख्यातुंशक्यतेकथंसापियत्रविभा
लेभःकीटिकाकुंभिसन्निभा स्थलेस्थिता यावंतोजीवास्तावंतोजलेनिवसंतीतिबोध्यं तेचसर्वैर्निवासिनखर्वैः
भावास्वभावादेवलघुर्यथा क्रमिश्रमाणेनमहतमांगिपिपिपिलिकाराज तिशैलतुल्यायस्माद्घोघःपरिदर्श
ननसदालघूनामपिगौरवाणि लिहालदाग्रतःकीटकोटिःकरिवटायते विध्याद्रिमुद्रमाधतेमतेभःकल।
हायतःअथगुरुपदार्थस्ययुगांतनेदूरावलोकनेनचगुरुभिर्लघुनाविधेयायथा कल्पांतकालकवलीकृत।
सर्वगात्रेगोत्रेविभर्तिसुतरांपरिमाणभूयं संवर्तेशर्वसमयेविभरांवभूवयोजातरूपधरणीधरसन्निभत्वं

क॰
ता॰
२९
29

विश्वंभरास्थित पदार्थसमीक्षणे कश्चल्लोकमार्गचरखेचरकामिनीनां अभ्यागतो नयनवर्त्ममहाच
लोयं सत्यविभर्त्तिपरिमाणसमानरूपं कल्पांतकालधरणीधरणप्रवृद्धकोलाधिराजतनुविलोकनेनशैलो
विभार्त्तेपरिमाणसमत्वमेवसर्वस्यलाघवमहो गुरुसन्निधौस्यात् परमाणुतनोरग्रेःकीटिकावारणायते वार
णोपिसुपर्वाद्रिमानतःकीटिकायते महाद्रिशिखरस्थायीवारणःकीटिकायते साधुचिंतानुमानेनमहाद्रिःकी
टिकायते इत्यादिगुरुतरपदार्थेनगुरुपदार्थस्यलघुताविधेया विस्मेरधोमुखतयावैपरीत्यंयथा कालियाहि
ग्रहव्यग्रेयमुनायांजगत्त्रिधो ऽंपयाधोमुखेजातेविपरीतंजगत्त्रयं अपरेणापिप्रकारेणयथा विपरीते कृतेकृ।
ले तदुदरवर्तिजगत्त्रयमध्यस्थितः सर्वोपिपदार्थोविपरीतोभवति प्रतिबिंबतोवैपरीत्यं यथा तडागेदर्पण
प्रायेप्रति बिंबादजायत जलशयागतःकृत्स्नःप्रासादःकलशोपरिलग्नमुखस्याधिसंक्रांताधूमवर्तिरधोमुखी
भातियांतीवपातालंपवित्रयितुमुज्वला उदकादौमुखमत्वंयथा रात्रौचंद्रोदयेतोयप्रतिबिंबितविग्रहस्थ लो
कैरेकोपिकोकायं सद्वितीयःसमीक्ष्यते एवोद्धोरत्नभित्तितज्जातार्कप्रति बिंबितैः शोकांतेशत्रुकांताभिःकि
मुदेतिरविद्वयं चंद्रांधकाररविकीर्त्तिकुकीर्त्तिसंध्यारागामिषंगकृतवर्णविपर्ययेण दृष्टांतवद्धयदिशकृतया
पुराणैर्वात्सल्यशोकमयुद्यानवियोगमादैः स्वमेंद्रजालकमतिभ्रमचित्रमायामंत्रौषधीमणितपः पदभंगभा
वात् शौर्यस्त्ववांछितमनोगतिगुणपदेहप्रश्नोत्तरत्वयसमासविभिन्नसाध्यात् श्रीमहाटकेश्वरजगत्प्रलयप्र
हारलयाथोधिमंथसमयप्रतिबिंबभावैः सग्रामचक्रिपुरचंदनशास्त्रपातेग्रंडीशसप्रगुरुताभिरथोपमानैः २९

यद्दुष्टं भवति तत्प्रकटं पठीयानौचित्यचिंतितपदं परिपूर्णं कुर्यात् पूर्वोक्तपद्यगदितैरुपदेशभावैरेतैरिति
स्मकविकल्पलताकृदाह अथोदाहरणानि रक्तकृष्णादयो वर्णाः श्वेतद्रव्येण श्वेताः क्रियंते यथा उल्लसत्तुहिनज्यो
तिर्द्युतिविद्योतितोभितः कैलाशशैलसंकाशः काशते सिंधुभूधरः जवापुष्पजातिसमं सुवर्णं रजतप्रभं सुधाकर
करस्पर्शाद्भाति चंद्रवन्मही एवंकारेण यथा कैलाशो विंध्यसंकाशः कर्पूरः कज्जलप्रभः जवा तापिच्छगुच्छश्रीः।
त्तमसाभाति लिप्सिता कृष्ण – र्मादयो वर्णा बालार्केण प्रथमे रक्तास्तदनु पीताः क्रियंते कज्जलं कुंकुमच्छायं जा
ती पुष्पं जवासमं सुवर्णं पद्मरागश्रीमभाताऽर्कप्रभावृतं इत्थमन्यत्रापि वर्णविपर्ययः कार्यः यदापुनः स्वंद्रादीनां
मेव वर्णविपर्ययश्रीकीर्तिनस्तदाकीर्त्यादिभिरेव तेषामविवर्णविपर्ययः कार्यः स्वर्धुनीसलिलसंनिभस्फुरत्ता
वकीनयनकांतिमंडलैः विश्वतैस्त्रिजगति त्वमापने शीतरश्मिरिव लक्ष्मनेरक्ति अन्यवस्तूनां यथा मेदिनीद
यित तावके यशः संचयैरुपचितैः समंततः क्षीरनीरनिधिसोमकोमलैर्जायते रजतकांतिकज्जलं हिमाद्रिस।
दृशो मेरुर्भाति कुंकुमबिंदुवत् भूमीधरभवत्कीर्त्या यथा भूमिपाल भवदीयविद्विषन्मेदिनीपतिकुकीर्तिपंक्तयः
प्रावृषेण्यजलवाहकांतिभिः श्यामलो जयति यामिनीपतिः अन्यवस्तूनामपि यथा मेदिनीदयित तावकविद्विषत्को
त्मिषकुत्तरायशःस्तुतेः अंधकारनिकरैरिवोद्धृतेः कुंकुमं मृगमदायतेतरां हिमाद्रिविंध्यवपुःश्रीः सुवर्णमरक
तप्रभं धराधर त्वद्द्वेषिकुकीर्तिप्रसरैर्विभो संध्ययोर्यथा पूर्वभूधरशिरस्तटीचरः सांध्यरागपटलैरिवावृतः दृ
ष्यतामिह विभाति मस्तवे विद्रुमप्रतिनिधिः सुधानिधिः विद्रुमारुणबिंबोष्ठप्रभापाटलितद्युतिः वदनेन तव तन्वि

का०
ता०
२०
30

गिकर्ष्टरः केकुमायते कांतकोपपरवामलोच नालोचनांतविततारुणद्युतौ सांध्यरागपटलेसनित्वरां कज्जलेज·
यनिकुंकुमोपमं रूप्यंसिंदूरपूराभंकर्पूरंपद्मरागरुक् जवाकुसुमसंकाशैः सांध्यरागभरैरभूत् वर्णांतरसंगाद्यथा
शशिमुकुटललाटेशैलजागंडपाली विगवितमृगनाभिव्यक्तचर्मांशुसिक्तः समाजनिनरकारिश्यामलोयामिनी।
श्रीजगतिमलिनसंगात्कोनमालिन्यमेति मसृणघुसृणपंकप्रक्रियाभंगिजाग्रत्कुचकलशविलासैः कुंदचंद्रोज्व
लोपि अगमदरुणभावंकामिनीकंठभारोजगतिभवतिरागोरागिसंगान्नकस्य क्षितिधरपतिपुत्रीमौक्तिकव्यक्ति
भंगीनिलयवलयमालाकांतिजालोवलीकः हिमरुचिरुचिरासीन्नीलकंठस्यकंठो विमलयोगान्निर्मलत्वंनक।
स अत्रोच्चैः स्फूर्जदभ्रंलिहगरुत्वलिभिर्वैर्यवैडूर्यनिर्यज्ज्योति र्जालप्रपातव्यतिकरविधुरीभूतशोभाभिभूतः का
लिंदीकालकांतिः समजनिरजनिजीवितस्याधिनाथो यतेकोवाकलावानपिनहिमलिना संगतः कज्जलत्वं प्र
ह्णोराहु ग्रहग्रस्तसमस्तोज्वलमंडलः इंदुः कज्जलविंदुश्रीग्लानिः कस्यनविप्लवे दृष्टांतवद्व्यपदिशद्गुणयायथा
प्रतीच्यांयदिमार्तंडः समुदेतिस्फुरत्करः तदासंजायतेनूनमग्निस्तुहिनशीतलः पुराणैः पुराणाचरितैर्लं·
क्षणंयथा अगस्त्यमुनिनिष्पीतनिःशेषजलमंडलात् अहर्पतिमहः स्पृष्टात्सागराद्धूलिरुत्थिता अनुरक्तवत्स
वात्सल्यपिच्छिलीभूतचेतसा जनन्यामन्यतेत्यर्थंव्याघ्रः सौम्यवपुःसमीशोकेनमधूनाचाते नवियोगेनमादेन
वा समस्पार्थ्यतेदेभिर्धीमः पुमान्विपरीतमाचरति स्वनेऽघटमानमपिघटने भोज्याभिषेककलाकुशलस्य
प्रेदृष्टमिदंतत्वविचारयेत्पादिकल्पनीयम् इंद्राजालेनप्रतिभ्रमेणचित्रेणचाद्भुतमपि भोमित्रकरंघटष्टंचि

त्रैलिखितिवाक्यंरचनीयंमाययापिविसदृशं संभाव्यं मणिमंत्रौषधीनांचप्रभावेणसर्वंसाध्यं यस्मादचिंत्यो
हि मणिमंत्रौषधीनांप्रभावः नयस्यापिसर्वंसध्यते यतःसर्वंहितपसा नयस्यातिक्रमं पदभंगेनयथा मृ
गात्सिंहः पलायते मृगमतीतिविशेषणं पलायमासायनव अयंमृगसमायातिमृगात्सिंहः पलायते
ततोवेगात्पलायस्वत्वरितैःपदैस्त्वरितैःपदैः शौर्येणास्वनवांछितेनमनोगतात्वरयेन दुर्घटमपिघटते दे
वप्रसादेनाऽसाध्यमपिसाध्यते निष्कीकोपिविभोविभातसमयेपश्यत्वपंप्रमा न्यस्लेपद्मसमानमाननम
सौम्यादिं द्विरामंदिरं देवोल्लासिकिमुत्तमम्लवपरं यस्यप्रसादाज्जनोमूकोजल्पतिसंस्तृणोतिविधिरःपंगुर्गिरी
लंघयेते तन्मोमंत्रेण यथा कस्तूरीजायतेकस्मात्कोहंतिकरिणांकुलं किंकुर्यात्कातरोयुद्धेमृगात्सिंहः पलाय
ते समस्यामांयत्साध्यंपदंतत्लयसमासेनभिन्नंक्रियतेयथा कर्पूरपूरच्छविवादविद्यासंवावरकयुगतिशुभ्रिता
भ्रे इंदोर्न्दयहेषितमोवितानसूर्योदयेरादिनिचक्रवाकी हाटकेश्वरं नमस्कारेणस्वर्गलोकावतारःजगत्प्रलये
मर्त्यलोकावतारः ग्रहास्तेनतभोवतारः यथाहाटकेश्वरयात्रायांशिवरात्रिमहोत्सवे सोरेंद्रादिभिःरायातेः
स्वर्गपातालमाययो जगत्प्रलयकालेसौ पृथ्वीपातालमाययो संहारचोस्वडीशकोपाटोयाद्रुदित्वरात्क
दाचिच्चारभेदेनक्रमादस्तमुपागतेः ग्रहैःसंभाव्यतेसम्यग्पयोव्योमरसानलं पाथोधिमंथनारंभसंभेदादेव
नागयोः पृथिव्यांस्वर्गपातालेदृश्यतेसमसमागते दर्पणप्रतिमोत्तास्मिपयःपूरेसरोवरे प्रतिबिंबच्छलादेतद्
वियोमसमागते संग्रामधीखीराणां विलोकनकुतूहलात् समायातेःसुरेंद्राद्यैस्वर्गेनभसिदृश्यते श्रा

काशंतरसंचारि हरिश्चंद्रप्रज्वलात् भूतस्यमिलनायैवजगामधरणींनमः श्रीरामरावणारणेकपिमंडले
क॰ नशस्त्रीक्षेनैर्मलयजद्रुमचक्रवालेः रगद्भुजंगमकुलैःपवितःस्फुरद्भिःसंभाव्यतेनभसिस्वर्गपुरंप्रसर्पत् श्री
ता॰ कंठकंठदोर्दंडजटाजूटाहिमंडलैः अहोपाताललोकोयंसर्लोकलीनाश्रयः अभ्रंलिहमहाप्रासादहचंद्रशालावि
३१ लासिभिः नरनारीगणैरेषमर्त्यलोकोद्युलोकगः सुमेरुशिखरप्रांतस्फुरद्दिव्यवधूमुखैः परितःस्फुरितैः शं
31 केशनचंद्रेणभस्तलं युद्धक्रुद्धभटच्छिन्नकुंभिकुंभस्थलोद्गतैः मुक्ताफलशतैःशंकेदिवातारकितंनभः येद
त्नापिकाकारिकारिनिषेचकं कुरुतानवगीतेनतेनश्रवणपूरणं अथचित्तसमस्यायाः पूरणेपायउच्य
ते पदैःसाधारणैःछंदःकृत्वासंपूरयेद्यथा अशेषजनताचित्तचमत्कारनिकेतनं हरिसिंधुस्फुरद्रोचिः।
केषांनकुरुतेमुदंस्फुरत्सौदामिनीकांतंवकुलाश्मचनीयभाः कलधौतरुगत्यर्थंकुरुतेस्वस्वसंपदः जगतां
विस्मयाधानंवसुधासुखकारकं महसाचक्रवालेनव्यतिभातेसमंततः विशदच्छायपयातीवविलसत्प्राणि
सौख्यकृत् आश्चर्यशालाननुरुककुरुतेपचितिंसतां दयाविलाससदनंनिधानंपरमंश्रियां महासुखलता
वीजंनेत्रयोःकुरुतेरतिं विभातिविभुतास्थानंचनोपलासितोरुभाः मनोरमप्रभारामः कलयालोकसौख्य
कृत् हरिमानेगसच्छायरोचिषरमभूषणं कस्यामोदैकहेतुर्नगोमंडलविभूषणं उदामविस्फुरत्कांतिरुचिरं
परिभासते सदामोदपदंचित्र विदानंहरिचारुभाः मनोहराकारतयानिरमानासमुक्तसत्त्वारुकलानिकेतनं
अशेषभूमीतलवर्तिसौख्यकृद्दिलोचनानांकुरुतेसुखावली सामान्यशद्वकुखमेयेसामान्यशद्वाः कथिता॰ ३१

स्तेत्रापिसंचारणीयाः यत्किंचिदत्रनमयागदितंग्रंथस्यगौरवत्रासात् मत्कृतकविकल्पलतापरिमलतस्त'
द्रु धेज्ञेयं ॥ इतिश्रीकविकल्पलतायांचस्तवकेषष्ठंकुसमं॥ अथत्तितिख्यातकियत्समस्यापदांकुरपल्लवि
तंकरोमियच्छायमाश्रित्यकविर्नविंघात्परिश्रमंवाङ्मयमार्गजातं त्रियामाशतयामास्याच्छन्नचंद्रनभस्तलं'
शतेषुरेषपंचेषुर्भवेयूनांवियोगिनां त्वङ्गांभीर्यगुणस्यायेसमुद्रोगोःपदायते त्वन्मानससरोजातंगगनंभ्रम
रायते अमत्राभावतस्तत्रपीयूषपरिवेषणे अभ्रूत्रारत्वीणायाज्ञ्प्रलावोरंतरेसुधा अधःकृतंतृणादेवते'
जोनर्थायजायतेदहत्येवहिधातारंदीपवर्त्तिरधोमुखी भालनेत्रानलोद्दांतकज्जलोच्चमलीमसः महेश्वर
शिरःस्थानीयीसोमःश्यामतमोःभवत् निशीथेसैंहिकेयेनग्रस्तसंपूर्णमंडलः गगनेंदीवरोत्संगरिंदुरिंदि
दिरायते हीनहत्यादधात्येवलाघवंमहात्मामपि इतिमत्वाद्विपद्वेषीमृगात्सिंहःपलायते एवोह्रस्वःपरो
दीर्घःस्नेहःसंजायतेसतां असतांविपरीतस्तुसएवपरिहृष्यते इहाथसत्रंयस्यादौतेनशास्त्रेणनिर्भरं
जिज्ञासाब्रह्मणोयस्यक्रियतेतदुपास्महे धन्योसौपात्रिणीपुत्रोयस्यासौप्रलयास्पदं सगोत्रोपिस्थितोदे
ष्ट्राकंटकाग्रेमहोदधिः भवंविभर्त्तियस्सैक शिरोहीनःसुलोचनः सत्वांप्रणमितुलोतं दृष्टुंश्रोतंस्त
मः प्रभो अयशःस्वसुतन्नतेनन्वानेतन्वतेजिताः कज्जलालिकलंकानांप्राजादीपांकुजेंदवः रत्नाभरण
विद्योतपरयावाननम्बरः अंधकारभयाद्दीपस्त्वंगिनीयतेशमं भ्रामयंस्त्रिहतिभातेजगतीपरयोत्र
वन् मक्षिकापादघातेनकंपितंभुवनत्रयं उषाप्रीत्येपटेसख्येमचित्रीतंचित्रलेखया मक्षिकापादघात

नकंपितंभुवनजयं सदाभित्तिमणिभूरणिप्रतिविंवितविग्रहे धार्त्तराष्ट्रशनैर्नार्किकंदर्पाणांशतद्वयं॰
क॰ महल्याकेलिकालेमृत्वंदर्पाणांशतद्वयंतन्येचवाणीभिन्नातः सहस्ताक्षोधतांगतः वलिसद्योरुणालाम्रप्र
वि॰ तिष्ठितगभीरिमा उपपन्नतमाजानाप्रासादोपरिकूपिका॰ निजदुर्गेनरेंद्रेणनिर्मिताधन्विनांमुदे चंद्रकां
ता॰ तोपलैर्वद्धाप्राकारोपरिकूपिका लंकादाहेसरैरुक्तंहनुमत्पुच्छवह्नितः सौवर्णेद्रवतांगच्छन्स्तंभएषद्युता
३२ यते रसाधारंपुरोल्लासेकारीगोजन्मसंभवः वनालवनक्रान्त्स्निग्धःस्तंभएषद्युतायते उन्मिलत्तिलकच्छा
32 पिच्छचित्रस्फुरितानन क्वचित्पत्रावलीकीर्णस्त्रीमुखंपर्वतोपमंगोलव्रजन्नामपुरःशिखिप्रीतिविव
र्धनः उन्मीलदर्जुनच्छायोनवनीतायतेगिरिः सदःपद्मवदाभातिलसद्दारविराजितं पत्रकेशरसंस्पर्णे
जनानंदकरंपरं चनवालमनोहारिसुमनोभिर्निषेवितं वहुधातुलसत्कांतिपुलकमल्लकायते एषा
संजातवालेंदुर्धनोत्तुंगपयोधरा अभिरामवयोधामसंध्यावंध्यावधूरिव स्निग्धालिवद्धसौहार्दासरसा।
मोदमंदिरं इयंगुणवसीभातिपुष्पमालेवकामिनीकलानिधिकरस्पर्शात्प्रसन्नोल्लासितारका विभ्राणा
वरमानीलंयामिनीकामिनीयते उल्लसत्पार्थिवद्रव्योपासिताजीवनार्थिभिः उपकण्ठाभिरामेयंगर्गरीनग
रीयते क्वतरामानिशिप्रीति रत्नविक्षेपकारणं समुद्भूतरणोत्तासीदीपोयंहनुमानिव वितन्वनोत्सुतिं
स्निग्धश्यामाजनमनोहरः दीपोनीपोपमोभातिघनालोकविकस्वरः प्रस्फुरन्मीनमकराहंससंचारुमंजु ३२
ला राजतेसरसीठच्चैरटत्कर्कटसंकटा अयःकादंविनीस्तन्यन्नलिनीलतयाश्रितः उल्लासितजगत्प्राण

ख्वउगोगगनायते आपीनतारकः पादैराक्रांतगिरिकाननः विभ्रडग्रत्वतामत्वं विडालइवचंद्रमाः कुचात्रिनेत्रा
दायादः प्रमदातयतांदधत हरिणांकः सधाधारः सोयोयंचद्रमःसमः चूतस्कंदइवदाभाति कुहूभिर्जानितदाय ः
धतेचकोरकामोदकरः खगमनोरुचिंसोमप्रीनिकः कुर्व वहुविद्रुमं समुद्रोग्निरिवाभातिदीप्तः श्रीमूः सदान
वःस्फुदहिमकराक्रांतः प्रकाशयन्नक्रमेण धृतिजनकः अंनर्वन्निशिखावान्समुद्रइवभातिदीपोयं वयसः
सेषेसेवाबापरस्तूपंकरोतितवदेव अप्पवासरतटिनीतटनिकटेवासोनिवासोवा चमूभरत्वंचदद्दंच दु
र्वीनृतोप्रयाणे तवभूमिपाल अमून्नपाणांविगलकंठेकुरः कमटेटकारः पितामहादेशवसाद्र शाया
स्तनयदानेप्र विवेशवाणः तदावभूवार्जुनवीरवैरि कंठेकुरः कमठठकारः आद्यंतिशायाः त्वणामृत्य
मंतवृंद्वाविधुंनापितमूलभानं विस्मसकंभ्रांततयाचकांतंचंद्रोदयेन्तत्पतिचक्रवाकी सर्वस्यजंतोर्भवति ऊ ४
प्रमोदोविरोधिवर्गेपरिभूयमाने तिरोहितेत्वयशासानरेंद्र चंद्रोदयेन्तत्पतिचक्रवाकी निशाकरोत्संगनिष
स्तनंगकुरंगः मृगोजलधेर्निवासः आसीत्सुरोसीमय ः पयोधिर्निमथनादित्यवदन्मुनींद्राः सरोनिभेव्योम्नि
सितांशुकाभं शशांकमेकः कलयत्पश्यंयत अवेम्पतः स्वच्छकलाच्छतारमामुरैरवनत्पवरमंवुमध्ये पूर्वांच
लग्रावणीशृंगसंगिस्फुरन्महामी त्वविभाविलासप्रलिममूर्तिः प्रतिभातिकिंत्तुषणामामखेकजलविंदुरि लो २
दुः मयूरमालोकामहांतम धेमेडकमलस्य मुखेमहाहिः विवेशवल्मीकविलंविशेकाव्वधंहिवामोविद
धातिवेधाः राधामुखेचुंवतिकार्तिकेयः कर्णावनसीकृतफुलापमं मृणेनितस्मादुदितचगीतंचगीतंक्ष

नस्याना सिमैर्गेपिकपाकपापि रसंनिकायांनिहतमश्वशास्त्रानन--
रादधावापुवः प्रभृतेषुशिम्बीमुखाली: उपास्यतांनीलतपालकांतानंदा
मोदरीयंत्तितिनिम्टदरीवा महो:स्त्रुंगंसमनालब्रमाणांकल्याणाद्रिः सर्षपेसैकेदेशं सिंधुर्विदुर्विदुरप्येपसिंधुर
ध्योनुधेसाधुनीचोपकारे जहासवेधास्ससत्तनासदर्शनाञ्चचारपंगुःस्वपदेनलीलया नितांतमूकश्चयदावदोजनि
प्रसादतस्लितकर्णेंदुशेखर जहितमोगरुडध्वजधूर्जटेकुरुकेरगरलंपिवचाम्टतं सुविदितैवजगद्दुरिताविताति
गदितावतविम्बमनडपी संज्ञावियोगिपरितापिनिगाहमानभानोसरोविकसितांबुरुहंजननंपा तद्दीत्तयेव॰
मकरंदगनान्मविवस्वंद्रो रविंदकुहरेविहरन्यधीशः भूचक्रशक्रविलसन्मणिवेधताम्लि तदुच्चपंचनखराश
नशालिताते सहात्कनत्वमपिगांगजलोषितत्वंहारेहरेहिमकरेमकरेकरेच प्रत्यकायोनिधितटीचरमीति॰
तंयहंधूकपुष्पसदृशंनमसोतिरेकात जानामिकंडलिततत्तकशंकयानमार्तंडलमखंद्विशिखंडितंडैः पी
तीवरोघजलदस्तडिदच्चलोला भीमोघवारिनिवहःसरिदुग्रदुर्गाः दोषाकरोग्रसमयः त्तितिरग्रचार्द्रानोमा
भविस्तु शिवमाविधुनोतितन्वी हयनिकरखुरोत्थैः कर्णतालप्रभूतैर्नवजलदनिमलेहस्तिसंघोरजोभिः धव
लयतिधरित्रीमंधकारप्रचारःस्फुटमितिनिगदंतित्वायसाश्चर्यमार्याः अजनिरजनिमध्येमंडलंचंद्ररश्मेधनु
रुयदनश्रंविभ्रतीश्रीग्रस्त्रकान्ति इहहिविधिरिदानींदर्पणेवामषाहित्तुणजनकपुत्रीमित्रनामेत्तरामः प्रविश ३३
ति हरिनाभीपंकजांतर्निषण्णदुहिणचरणसेवांकर्तुमिंद्रेससैन्ये अगणितपरिमाणोभृंगभंगीदधानिभ्रमति

कमलकोषेमत्तातमातंगसंघः जलमुचिजलपूरंमुंचतिस्पष्टशंहृंप्रतिगजश्वकोपादूर्ध्वविधूतहस्ताः सपदि
समुपजंमीलितोद्भयचाप्यानवक्त्रासरलितकरदंडाः कुंभिनोंभः पिबंति प्रस्रमरमधुपालीपतितसंपातपुष्पाः कम
लविमलगंधंविधूमधूमसवाप्यां जलगतनिजमूर्त्तिर्वीक्ष्यमाणास्यशंकंसरलितकरदंडाः कुंभिनोंभः पिबंति॥
तिलकमलकसंस्थंवीक्ष्यतेनपत्नलाद्यास्मगमदगजराजीराजितेयावदास्ते भ्रमलजललवांतः तावदेवास्य मूर्त्तेः
पानान्मशाकगलकरंध्रेहस्तियूथंप्रविष्टं॥ क्रमात्तरजनरांतर्देवकस्यात्मजायाः सकलभुवनलीलावासयंत्रे
निवासः मनुजदनुजदेवाश्चर्यभूतंयदेतन्मशाकगलकरंध्रेहस्तियूथंप्रविष्टं॥ भ्रमतिकमलकोषेमत्तमातं
गसंघाः सरलितकरदंडाः कुंभिनोंभः पिबंति मशकगलकरंध्रेहस्ति यूथंप्रविष्टंसमुदितमितिमत्ताः यः
मंगेसप्रयातः॥ उदारालंकाराः सुललितपदाः निःक्लान्तरसाः समापन्ना शय्यामनरगुणमाणिक्यसुभगा
स्फुरद्वर्णाध्यर्णाः स्थितजननयनानंदवसतिः समस्तावेषेण वृप्रतिपुरुषमेषाविलसति॥ गतोदेशाद्देशंप्रणयि
नि क्रमेणशोभाः स्फुरदुरुव्यथायाः संतापप्रशमनविधौनीरजयुगं सखीभिर्विन्यस्तंमुकुलितमुखंतत्रस्तन
भेकुंचद्वंद्वस्योपर्यपरमिवजातंकुचयुगं॥ प्रसर्वत्तापार्त्तिप्रशमनविधाना नमलयद्रुमद्रोदाम्यगाधिकतरभव
त्यांदुरननोः अभिज्ञाप्यज्ञासीत्कथमपिसखीनां परिकरोनसेगेमनस्यावमिकंमिवमांप्रत्ययविधिं अ— ग्राता
ज्ञातः प्रभवसपवापेविजयिनिप्रविष्टपातालं जलनिधिपद्वारतिपतो अथामेनाकस्यास्थितवतिसमस्तं
समंभवद्भुतः कोटो भृंगस्तदुपरिगिरिस्तत्रजलधिः प्रयाणमधिज्ञातासफणिपति भवंहंतमस्तुराग्रथामुद्रेवा

क:
गेहेगेहेकतिकतिसदेकांतदेशेषुशय्यास्तल्पंगार्थ्यैस्तुभगतनयाकारितिर्थिनोक्तिताया:स्थानेस्थानेकतिनक
ति नयंथयः पत्मलात्याकर्पूरस्योज्वलफणिलता पत्रपुक्तान्नपुक्ताः लोलालीलाकलनकुशलस्कीतपीतांब
रश्रीलोकग्राणाम्टतवितनभाभास्वरांभोजबोघः उल्लंपुल्लन्नस्तुभभवेनैस्तूर्णपूर्णोरिवलाशा: स्वमेष्टष्टस्तरुण
३४ नूलसीभूषणोनीलमेघः शालग्रामोपरिविनिहितं श्यामलंयत्कराज्जंवीसैकस्याः समुचितवरं पूजया।
34 लघुमिष्टेः एवंजानेमदुभुजशिरस्युंविताटकलत्त्या भंगेपश्यंकमलमुकुलेनालमस्मिन्मृणाल सेहि।
एणाः सपुषः पदंनमसितु नायोतियत्पंकजभ्रांत्यातत्र चिरस्थितिंविदधतोभृंगानिभागंपतव तत्पारंपरिकोपि
मेस्तुविनयः प्रोच्यंतिरोमांवितसंद्दमुवंतिचंचरीकचरणं चंचत्त्वपेछाहतः कूजत्पेषरसालशाखिशिखरे।
प्रोलासयकामिनांकांतंकामिनीपानसंपरिश्रृतः कोवानुरुयंचुंबति नालिन्मासिस्टगीद्दशः कृशतनोः स्तन्मा
नमंगीकृतंहरीकृत्पकुरुप्रसादमधुनाप्राणेश्वरेनागास्ति नत्तुंपर्वतिसन्निभेनकपिनालाबृंकृतांवत्तसित्ति
प्रंवीत्यानिमज्जतीम्मथनलस्पष्टशास्तरंती: शिला: लोकोन्टत्पथ विभीषणजननंचत्पाहमेतत्पमेतंवीमजति
संत्तरतिष्टषद: प्रेतीदिवान्दमपति श्रद्धांमावुभावमेत्पपतगो भत्वाभवस जोराजारंकदशामुपेत्यक्रमितां
गत्वाडुमोजायतखर्जूर: खदिरत्वमेत्पकदलीखंडेपुनर्नीयते संसारेवहुजीवयोनिगहनेधिक्कर्मणांचेष्टितं
" उन्मीलइदसौमहीकमवलावक्रंनिदानंमुदां लोमालोलकवलिभास्वदलिकप्रामंमहुः पश्यतींकेषांचेतसि ३४
जायतेनतदिदंकाकोलकांतिहृवि राहुंचुंबतिचंद्रमाः प्रतिदिनंमध्यंदिनेधः स्थितं "आरांहुकिलतामहेश्वरसि
छ्र वि

ताविभेतिया:कीर्तिता: आकाशेवनितास्तनुर्दशा दशग्रीवा— स्त्रयोविंशतिस्तत्रासनिरिशेप्रसेदुःषिनखास्वसिंधु
चद्रामलकोडेष्वप्तिविंविनासहजयामूर्त्याचलंकापतेः॥ विलोर्भक्तिपशाद्हंनितरलस्थानेष्वकंदस्तजांमत्स्या
दीस्वदरातयोहृदिसदाहेम्राविनिर्मीयितान् गाढालिंगनलोवभुः प्रतिमयाप्रवाक्तन्पास्तमोदेवनद्विषु।
कामिनीकुचतटेक्रमावतारादश॥ दृष्ट्वीचंद्रस्तुतिः प्रभामलजलावासःस्वस्पर्शनाभीष्टप्रापकरत्नभा
स्वदुभयप्रांतोकगुच्छाव— पषायैरवलीकितासत्कृतिभिर्ज्ञानामिपुण्येपनतैरष्टोधूर्जटिमूर्त्तयंस्तनतटेतन्व
गिरिष्टास्तव॥ गंडप्रांतगलमदांवुतटिनीप्रोढप्रवाहाविवेर्दिग्दंतावस्तदंतकालिमगुणैः श्यामीकृतावायव:
मर्त्तीभूयगजाधिरोहपदवीमभ्येत्यदेवद्विषत्सेनायांवलिदानवारिसमरेकालाग्निलीलांदधुः॥ दुग्धस्पर्धि
भिरेदंवैःसमुदितधांनैभर्पंचाननैः क्रांतनेपास्तुभिरंतरेधवहितिनिद्यावाष्टथिव्योनिशि धूम्राभंनयनांजना।
लिकलपान्सिंहरस्फरोद्भवंकालिकज्जलशोणिमाधवलयत्यर्थनभोमंडलं सेवाम्यनवग्रहागततमोभी।
त्याशिरःस्यापगालोकप्रोत्तसदीर्घ्यागिरिषुसुनापंचाननत्रासतः शीर्षार्धसुधाश्रयान्सुरारिपोरानंदभा
जोविशं चद्रस्यंद्रमरवीमगास्युगत्वेदप्रमोदोदधुः शंभोस्तांडवडंवरेनटभुविप्रभ्रूश्यतोमस्तकादंभोधिः
परमाणमथ्यमविशङ्गीतोनिशानाय— तु संगाद्स्यहिन्द्धितोममसमस्ताभूर्भुवेदालतानहिव्रोस
भविष्यतीत्यवहितःसिद्धिंद्धानोष्टाधा इंद्रोविंवमिदंनकुंभजस्तनेस्तकाशप्रख्योपमं वक्ष्यंतत्रकलकपषा
नदिदंतस्पेवक्रलाजिनं अंभोधिपरमाणमथ्यमविशाङ्गीतोनिशानायकादित्याशंकापुनस्तथैवव।

हृधेविज्ञायनत्यंमुदानित्यंसन्तुष्करा अयपरेनिः प्रोषयन्कंटकासंममस्तग्रामेरिपुराजकुंजरघटायसीपा
टयन् श्रीहंवीरमहीमहेंद्रभवनस्लीत्तणोसिदंडः स्फुटंहेरंवस्तरुणाक्रमोलकगलस्पर्धीमृगांकायतेवि
ग्नव्रातस्ततीत्ताकंटकघटामास्वादयन्देहिनांहेरंवस्तरुणाक्रमेलकगणंस्पर्धीमृगांकायेतेदीव्यदंतमरी
चिवीतिनिचयोत्ताभिकल्लासयन्कल्पाणंगवुतिधिंविपत्तकमलोल्लेहासंचविन्नासयन् मघान्यर्कपिया
धुसमन्तरगस्पानगंतानिधुवंगंगायांगगनानिसममगमे गंगास्त्रयोविंशति किंचैकांदशरुद्रमस्तका
धृतास्तमौलिचंद्रस्तरेतावंत्यःप्रतिमागताः स्वविंशदानेसर्तिकीचापरायत्मप्र्पिकमंडलदृगतान्यासा
विमग्रा नित— गायांगगनानिसम— गास्त्रयोविंशतिः रुद्रैर्भक्त्वशंषदेरुपशे स्रैरुपेकादशेः प्रजंपते॰
च एण्यकरयावलिशनैरावाहनोपास्थिताः वस्तरीनिलकं विमारिविलसत्सीमंतमुक्तावलिर्वक्त्रेनिंदित
चंद्र विंवप्रिभवंनीलं चकौशेयकंचोलंजालकवाससांपदभन्नङ्गोपपूनामभ्रजुंलविंदुवज्जलजवजाल
वन् ख्यातस्त्वंफलहृष्टिपुष्टिस॰मनःस्वाधीनजांवूनदःशीर्णास्तेरिपुसंपदःप्रतिदिनंमित्रोदयेमोद
से पांथानांकुरुषेविलंवनमहोदंतांतरस्तेजसांजंकूवजलविंवुवज्जलजवज्जंवालवजालवत् नित्यंभा
त्पलकान्तवंधमधुराभालस्थलीस्तम्भुवस्ताफरुएंपविलसन्मदाविलमुरीनतत्रमालाश्रितं अंगंचंपकागोर
मदिसकलयामोत्तासन्मूर्छतं गंगावज्जजगवज्जगनवज्जांगेयवज्जेयवत् कीर्तिस्तेविमलात्वदीपकमला
स्त्रंगैरियंसेव्यतेमून्यंवैरिकुलंनवत्तितिभ्रतोभेताभवान्पूजितः चारित्रंभरतानुयायि भवतोहवीरष्टप्वी॰

पते गंगावङ्गेजगंडवङ्गगनवङ्गांगेयवङ्गेयवत् वंधंक्वापिकदापिचानुभवतो मोत्तंचतन्मानसेतोषंवर्धय-
तः सदासमनसांनीचैः स्थितिं कुर्वतः श्रीमतुष्यकलामलाध्वयशसस्तस्मादवंतर्हितः पानीयस्यकवरी
भारस्यतुल्यः क्रमः॥ निष्पीतोमुनिनार्णवश्चिरमभूत्पंकावशेषोभितः स्पृष्टोरः स्थलतामवापपरमश्रोद्भूत-
नधूलीमयः गंगेदेविभवत्प्रवाहकृपया भूयः प्रणीतोजनैरंभोधिर्जलधिः पयोधिरुदधिर्वारांनिधिर्वा
रिधिः॥ इंदुर्वारणरत्नमस्यतिलकः श्रीपारिजातः सुधावर्गः स्वर्गपरिच्छदः समजनित्वत्तः हरेः प्रार्थि
तान् धिग्लोकंनवयस्तथापि तनुनेतोयांकनामावलीमंभोधिर्जलधिः पयोधिरुदधिर्वारांनिधिर्वा
रिधिः॥ शय्यासमहरेः प्रियोजनयितारत्नाकरोनायकस्तीर्थानामिति सागरस्यकथयानासौतथानुष्य-
ति अंभोधिर्जलधिः पयोधिरुदधिवारानिधिर्वारिधिः श्रुत्वैतानिपदानितुष्यति यथ्यानर्घार्तकंठोज्वरी॥
पाथोधेर्मध्यकालेकुटहृतममृतंलब्धमर्काब्धिजाभ्यांस्वर्गान्वस्त्रायमाणंकपटपटुपिधाछिन्नमूर्धा
च्युतेन चक्रेसोमस्यवाक्यादिति भुविलुठितं भर्तृशोकान्नित्रिनाः स्मिष्यतिस्कंदपत्नोविधुभययविद्रंरा-
हुपत्नोपुनापि आस्मिन्पाथोधिनाथेमृतहरणरुषाशौरिणाछिन्नमैलिस्मिष्यंतिस्कंदपत्नोविधुभय
विधुरंराहुवत्नोपुनापि श्यामशोकान्निनादस्ताडिदमत्वरुचोमेयमाशोकामनेधनेत्वंत्यमयूरः पन्नदित
हृदयः पान्तुवागीतुमायाः वस्त्राभावोन्तुविंवेनयनकमलयोराजयकंटकानामस्तिस्तः संतिकांताकु
चकलशतटेनास्तिनस्नोनसंति चित्रंश्रीखंडहारौप्रियतमकारजोस्तांगत्वकव्रणानि त्वद्वैरितापती

नामखिलवसुमतीकांतकांतारमार्गेप्रत्येकंदिवपतीशानिलनयनवसुसंख्यतसंख्ययाभ्रस्पोषिस्तं
क.वि. यथाचस्वरसहितलसन्मूर्द्धनाग्रामतान् कुसमस्तान्यमौलीन्तगणवदवसरेसावसावप्रसादाच्छीर्षा
एणंवैषवंध्यातवनवतिरभ्रलोचनानामशीतिः नीरेशेनजितोस्मीतिचिंतांचिंता मृगेणत्यज जिताद्देव
द्रुमाःपंचनदुःखंपंचभिःसहवीरेश्वरगुणग्रामैर्निवद्धानीद्विपाण्यपितत्ववाच्यंमनोनेकंनदुःखंपंचभिः
३६ सह गंगेद्वीशाहलीद्भेभावीरेशयशसाजिताः तत्वविषीदमामेषनदुःखंपंचभिःसह कामंकामदुघे
36 धुत्वमित्रायवरुणायच वयंवीरेशदानेनसर्वान्कामानिधीमहि विश्राणनमजस्त्रंतेश्रुत्वास्पृक्कः
सुरद्रुमःऐरावणस्यविहितःस्तंभोदंभोलिपाणिना विलसद्दिडुमकायाहंसादिकनरस्तुतिः विस्ता
रितापप्रकारानदीवांगारधानिका प्रियांगसंगोपचितप्रमोदरत्नेकिमंयंक्षिरमंगनायाः प्रियादरो
न्मीलितपद्मजैतेत्रैपरित्यज्यनकिंचिदस्ति पीयूषमपिनाश्नीयान्नोर्वशीमपिकामयेत् कुर्वीयतियतेम
त्वादृशम्मलीपयःपिवेत् शचीचेन्मानिनीनत्किंनोर्वशीमपिकामयेत् कोनसिद्धरसाभावेदृशम्मली
पयःपिवेत् कल्पांतकालदलिताखिललोककालीकंठीरवःकमठपृष्ठताधिवासः दिक्कुंभिकुंभरु
धिरारुणपाणिजाग्रग्रस्तग्रहोहरतुवोभिमतेतराणि यदिप्राप्नोतितांतन्वीनोर्वशीमपिकामयेत् को
विहायसुधाधारांदृशाम्मलीपयःपिवेत् एकस्यएवगजोहंतिषट्सहस्राणिवाजिनां तद्वैरिवाहना
गौरीकिंनकुर्वंतियोषितः एकएवगजोहंतिमनःसैन्यानिभूभुजां हठातदभिहारिण्यःकिन्नकुर्वंति ३६

योषितः एकएवगजोहंतिसहस्त्रंनरवाजिनां तदेककवलाकालीकिंनकुर्वंतियोषितः अणोरणीया
न्महतोमहीयान्योगेवियोगेदिवसःप्रियायाःयज्ञोपवीतंपरमंपवित्रंस्पृष्ट्वासखेसत्यमिदंब्रवीमि अ
णोरणीयान्महतोमहीयान्यथोनितंवस्त्रमङ्गेतरुण्याःयज्ञोपवीतंपरमंपवित्रंस्पृष्ट्वासखेसत्यमि
दंब्रवीमि अणोरणीयान्महतोमहीयान्यथोनितंवस्त्रंनवप्रियायाः तदंगसंगारुणितंममेदंयज्ञो
पवीतंपरमंपवित्रं नकवित्वाभिमानेननकीर्तिप्रसवेछया विहितासौमयाकिंतुकौतुकात्कवितार्थि
नां निष्फलांएवतांत्यक्त्वाकल्पलतामिमां सेवनीयांनिषेवध्वंकार्यमार्याविचार्यतां इयंफलायमहतेपो
षणीयामनीषिभिः अन्यंकन्यापिभूषणार्थमपविद्धाभुवायथा पोषणादेवमेषापिश्रेयसेवोभविष्यति
हृतसंततमिमामुपास्यतः कस्यनश्यतिनवाविवाच्यता उल्लसंतिकलकंठकामिनी कूजितादपिचपू
जिताःगिरः कलकंठकलत्रकोमलस्वनलक्ष्मीसहपांसुकेलयः कविकल्पलतानुकंपयाकृतिनःकस्य
भवंतुनोक्तयः निसर्गसारस्वतसंभृतानिसूक्तानिमुक्ताफलकोमलानि भवंत्यमुष्याभजनातदेषाद्वेषा
दुपेक्ष्यानविचक्षणेनस्वर्धेनदुग्धसवयासिवचांसिदेवीमंजीरमंजुलनिनादसहोदराणि एतांनिषेव्य
कवयःकविताम्रतानिविलासमुदीरयध्वं मदकलकलकंठीकेलिनादाःपरिणतसहकारास्वादसं
वादभाजः अभिनवमदधारावंधवःकाव्यबंधाविधुतविधुरचोस्याःसेवयाविर्भवंति सर्वेविनश्य।
ति विहायकवित्वमेकंकायेनसाकमितिकस्यनहिप्रसिद्धं एतद्धिमग्ध्यकविकल्पलता — काव्यसं

क॰ वि॰ २७

पत्नयेस्तमतिमि॰ सततंनिषेव्या आविष्कृतोवस्तमतीश्वरेणादेवेश्वरेणाकविनाकविनायकेन का॰
व्य त्तमानसमुदेसमुदेत्त भूमावाकल्पमेवकविकल्पलतावतारः ॥ ॥ इतिश्रीकविकल्पल॰
तायांचतुर्थस्तवके सप्तमंकुसुमंसामाप्तं ॥
श्लो॰ १३ ॥ ॥

37